
Nr. 23.
חוברת כג.
שנה שניה.
הדור
יוצא אחת בשבוע
על ידי דוד פרישמאנן.
Hadôr — Das Jahrhundert.

תכן:

מחיר „הדור" ברוסיה:
לשנה 8 רובל, לחצי שנה 4 ר', לרבע שנה 2 ר' לחדש 75 ק'.
מחיר „הדור" בחו"ל:
באשכנז: לשנה 17,50 מרק, לחצי שנה 8,75 מרק, לרבע שנה 4,50 מרק.
באוסטריה: לשנה 20 קר', לחצי שנה 10 קר', לרבע שנה 5 קר'.
בצרפת: לשנה 21 פר', לחצי שנה $10^1/_2$ פר', לרבע שנה $5^1/_2$ פר'.
באנגליה: לשנה 17,50 שילינג, לחצי שנה 8,75 שילינג, לרבע שנה 4,50 שילינג.
החותמים ברוסיה ובשאר ארצות (חוץ מאשכנז ואוסטריה) יפנו בחתימתם וכהזמנותיהם עפ"י האדריסה של הרידקציה והאדמיניסטרציה של „הדור".
Д. Фришману, Варшава Порожняя 5.
D. Frischmann, Warschau, Próżna 5.
החותמים באשכנז ואוסטריה יפנו אל מר י. פישר בקרקוי
J. Fischer, Buchdruckerei, Krakau, Grodgsse 62.
מחיר כל חוברת: 20 קאפ'. 40 העל'.
בעד חילוף האדריסה: 40 העל', 20 קאפ.
מחיר מודעות: בעד כל שורה קטנה פטיט: 20 העל'. 10 קאפ'.
בעניני הרידקציה לפנות ע"פ האדריסה:
Д. Фришману, Варшава, Порожняя 5,
D. Fr schmann, Warschau, Próżna 5.

Krakau, 19 Juli, 1904. Nr. 23 קראקוי, ז׳ אב, תרס״ד.

הדור

עָלֵה זַיִת.

מאת

מוֹרִים מַטֶרְלִינְק.

אל נא נשכח כי חיים אנחנו בתקופה פוריה ומכריעה. הדורות הבאים אחרינו יקנאו בנו בלי־ספק על השחר העובר עתה עלינו ואנחנו לא נרע כלל, כמו שאנחנו מקנאים בבני דורו של פריקלס, הדור היותר יפה של כבוד תפארת הרומים הקדמונים, וכמו שאנחנו מקנאים בבני דורם של ימים ידועים בתקופת התחיה האיטלקית. האבק המזהיר, המכסה את התנועות הגדולות של בני האדם, מאיר רק בזכרונותינו, ואולם האנשים המעלים את האבק והשואפים אותו אל קרבם, אותם הוא מסמא; מסתיר הוא מהם את דרך מהלכם ומסתיר הוא מהם אפילו את הרעיון, את ההכרח או את האינסטינקט המוליך אותם.

ראוי הוא הדבר שנברר אותו היטב. אריגת החיים היומיים כמעט אחת היא בכל דור ודור, כשחיי בני האדם מגיעים עד לאותה מדרגה שהם עוברים עליהם בלי טורח במדה ידועה. ואולם אם גם פני האריגה הזאה, אשר המאורעות הטובים או הרעים אחוזים בהם, אינם משתנים כמעט כלל למראית עין, הנה בכל זאת יש אשר ירבה או אשר ימעט האור לנו לפי ערך האריגה, אם שקופה ואם אטומה היא יותר, הכל לפי הרעיון העיקרי של הדור העושה את האריגה. והרעיון הזה, שהוא גם הלבוש או המסוה אשר לה, סוף סוף יהיה בשורה האחרונה להשקפה ידועה על העולם. המקרים הטובים או הרעים של הפרט או של הכלל, כלומר המקרים החיצוניים, אינם משפיעים אלא השפעה עוברת על אשרם או על אסונם של בני האדם, כל זמן שאינם נונעים אל רעיונותיהם הכלליים על דבר אלהים ואין־סוף ונסתר והנהגה־של־עולם וכדומה, שהם הם המאור והמזון שלהם. פה, ולא בתוך המלחמות או הקטטות הסוציאליות, מונחת התשובה על השאלה, אם דור פלוני או פלוני ראה חיי אור או הלך בחשך, אם חי חיי צער או חיי נחת; פה אנחנו מוצאים את המפתח לאותה חידה, מדוע זה מניח העם האחד אחריו אוצרות של יופי ודעת רחבה אשר לא יספרו מרוב, למרות תלאות וצרות לאלפים אשר מצאוהו, תחת אשר העם השני, אשר ברכו הטבע בכל טוב או אשר הצליח תמיד במלחמותיו ונחל נצחונות רבים, לא השאיר לנו אחריו בלתי אם אותות המעידים על חיי חשך ורוח נמוכה ושפלות ידים.

עוזבים אנחנו עתה — מפני הקיצור לא נדבר אלא על שלש או ארבע מאות השנים האחרונות של הקולטורה הנוכחית — את התקופה הדתית הגדולה, אשר למרות כל התקוות הרבות והטובות לחלק לעולם-הבא שהבטיחה לו לאדם, היתה נשענת תמיד על קיר קודר ומפיץ אימה שעמד מאחוריה. אמת היא כי הקיר הזה נשתקע לאחור יותר ויותר, ואלפי היריעות הקטנות והמשתנות, המלאות שלל צבעים רבים, אשר רקמו האמנות והמתפיזיקה, חצצו בינו ובין בני האדם. כמעט ששכחו בני האדם את מציאותו. רק עוד בשעת המחלוקות הגדולות היה מתגלה. אבל בכל זה נמצא והיה ומציאותו היתה איתן; לכל האויר והככר מסביב נתן הוא צבע ומראה מיוחד ולכל החיים נתן ערך מטושטש אשר על פיו הושם נכול לפי־שעה לשאלות המאיצות ביותר.

כיום הזה נתץ הקיר הזה לאלפי שבבים. מה יביא עתה תחתיו? מה יתן לאופק השמים תמונה מוחשית וערך חדש?

המרכז הדמיוני, אשר רגילים בני האדם להתנועע מסביב לו, נעלם פתאם, והשטח הגדול והעצום הנושא את האדם היה זע ומתנדנד. ברמיוננו עוד עת קצרה אחריו ואחרי כן חזר להקפתו להקיף את המרכז האמתי אשר ממעל לו היה מרחף תמיד. שום דבר לא נשתנה, מלבד מלה אחת מאותן המלים הסתומות, שבהן אנחנו מסמנים על פי רוב את הדברים שאין אנו מבינים אותם. עד עתה חשבנו כי מרכז העולם מתחבר על ידי כחות רוחניים; כיום הזה יודעים אנחנו בכל חושינו כי אין המרכז הזה אלא צבור של כחות חמריים. מתהללים אנחנו בגאוה כי חוללנו מהפכה גדולה בממלכת האמת. ואולם באמת לא נעשה בהריפובליקה של בערותנו דבר, ורק נתחלפו שמות של תואר אחרים בשמות של תואר אחרים והמהפכה אינה אלא מהפכה של מלים; כי המבטאים „רוח" או „חומר" אינם אלא תארים מתחלפים לעצם אחד בלתי נודע.

והנה אם כי שמות התואר האלה כשהם לעצמם אין להם אלא ערך ספרותי לבד, אחרי כי בודאי גם שניהם אינם מדויקים הרבה במושגם ואינם מציירים את המציאות יותר משיציירו, למשל, התארים „האטלנטי" או „השוקט" את מציאותו של האוקינוס אשר לשמו הם נלוים, — בכל זאת, כפי מה שנהיה מסורים בכל נפשנו למושג הראשון או למושג השני, יש להם השפעה נפלאה ומיוחדת על עתידותינו, על מוסריותנו ולפי זה גם על אשרנו. תועים אנחנו כל ימינו סחור סחור להאמת ואין לנו כל מורה-דרך מלבד ההשערות, שהן כלפידים בוערים שולחות לרגעים אור על פני דברים אוויריים אחרים שיש להם עם זה איזה קסם מושך, והדברים האלה יהיו לנו מיד לעיקריים חיים ולמדריכים רוחניים למנַשינו הגופניים, הרוחניים והמוסריים. אם מאמינים אנחנו כי הרוח היא המנהיג את העולם, אז מתאחדים כל כחות נפשנו לנקודה אחת ואנחנו חוקרים את חקירותינו ונושאים את עינינו לרוחנו בעצמנו, או יותר טיב, לכשרונו של רוחנו הבורא דברים ודמיונות, ואז אנחנו מוסרים את עצמנו כליל להתיאולוגיה והמתפיזיקה. ואולם אם ברור לנו כי את פתרון החידה עלינו לבקש בתוך החומר, אז מתאמצים אנחנו לפנות את עצמנו רק אליו לבד בכל שאלותינו וחקירותינו ואין אנו בוטחים עוד אלא במדעים הנסיוניים. אם כה ואם כה באים אנחנו לידי הכרה, כי חומר ורוח הם שני בטואים מתנגדים, אם כי הוראתם העיקרית אחת

היא, לבטא את יראתנו ואת העדר כחנו להבין איזה דבר עד יסודו. ובכל זאת מנהיגה אותנו כל אחת משתי השיטות האלה לתוך חיים של מוסר השייכים, כפי הנראה, לעולם אחר לגמרי.

ואולם נניח נא את כל הדברים האלה עם תוצאותיהם. היתרון הגדול שיש לו לפתרון שאלת העולם על פי הרוחניות הוא זה, שהוא נותן לחיינו מוסר, מטרה ותוכן. הדברים האלה, אמת הוא, אינם אלא דמיוניים, ואולם עם כל זה עומדים הם למעלה מן המוסר והמטרה והתוכן אשר האינסטינקטים הגופניים שלנו נותנים לפנינו. תורת הרוח שבימינו, אם גם יש לה פקפוקים מעט או הרבה, לוקחת קרן נוגה מן האור אשר לאותו היתרון האמור, ומתאמצת להחזיק על מכונה את התקוה החזקה, הנם שהתקוה הזאת אין לה על מה לסמוך, כי סוף סוף תנצח וכי היא הראשונה במעלה.

לעומת זה הפתרון השני לשאלת העולם אינו נותן לנו שום מוסר נשגב ושום אידיאל ושום מטרה מחוץ לנו ולהאינסטינקט שלנו, ואינו נותן לנו שום אופק זולתי האפס הריק. ועוד יותר מזה: אם יכולים אנו להוציא איזה מוסר מתוך התיאוריה הסינתיזית היחידה שיצאה מן הקטעים הרבים והעצומים של החקירה הנסיונית, שחמרה האדיר והדומם הוא פרי נצחונותינו המדעיים, כלומר אם יכולים אנו להוציא איזה מוסר מתוך תורת ההתפתחות שלנו, אז לא יהיה זה בלתי אם אותו המוסר הנורא והאיום היוצא מן הטבע עצמו: הסתגלות המין להסביבה שלו, נצחון החזק על החלש וכל אותם הפשעים הנוראים והמוכרחים הבאים לרגלי המלחמה על ארות הקיום. אכן המוסר הזה, שכפי הנראה הוא המוסר העיקרי של כל היקום אשר על פני האדמה, אחרי כי הוא נשמת כל המעשים אשר יעשה אותם האדם המשתנה והחולף והוא גם כן נשמת כל התנועות המתונות של כל מיני האלגביש הקימים והאיתנים, — המוסר הזה היה מביא שואה על בני האדם מיד, אלו היו ממלאים אחריו עד לידי קיצוניות. כל האמונות והשיטות הפילוסופיות, כל תורות האלהים וחקות החכמים רק מטרה אחת היתה להן: להתקרב לחלל האויר הזה הלוהט מעט יותר מדי, שאלמלי נשאר בטהרתו היה אוכל ומכלה בודאי את מין האדם מעל פני האדמה, ולערבב בו יסודות שונים אשר יחלישו את סם הרעל שלו. ומיני התערובות האלה היו: האמונה באלהים צדיקים ונוראים, התקוה לשכר והיראה מפני העונש בעולם הבא. ועל אלה נוספו החמרים הסתמיים ומיני הרעל הפועלים כנגד לסם הרעל, אשר להם נתן הטבע בהשנחתו הנפלאה מקום בתוך לבבנו בעצמנו, הלא הם הנדיבות, החמלה וחוש היושר.

באופן זה יוצא לנו כי אותה הסביבה האוכלת והמכלה, שבעצם רק היא לבדה היא הטבעית והנכונה, לא היתה מעולם טהורה מתערובות זרות. ויש לשער כי עד עולם לא תטהר מהן. בכל אופן תעביר לפנינו תכונתה הנוכחית חזיון זר ומושך את הלב. הנה היא תוססת וזועפת, סוערת ורותחת, יורדת למטה כמו נוזלים אשר על פי מקרה נפלו לתוכם טפות אחרות של איזה חומר לא־נודע הבא להפריד אותם ליסודותיהם. יסודות האמונה, אשר החזיקו בה, מתנדפים ומתעופפים מעט מעט למעלה, תחת אשר מלמטה יתקשו ויהיו לחומר עב ודומם. אבל במדה שיתעלמו, יגדל כח השפעתם של אותם הסמים בלב האדם הפועלים כנגד הרעל, אם כי לרגלי מלאכת ההתפרדות של היסודות הדתיים נתחמצו הרבה, והם מתאמצים להחזיק על מכונה את התערובה. שלרגליה, על פי איזו השגחה נעלמה, מין האדם יצורף ויזוקק. גם מחכים הם עוד לכחות

עוזרים, הנעלמים עוד לפי שעה, ובעזרתם הם אומרים להשתקע באותו מקום, שעזבו אותו הכחות שהתנדפו.

האם לא נפלא הדבר מאד, כי למרות מה שההרגשה הדתית הולכת הלך ורפה ולמרות ההשפעה שמשפיע דבר זה על השכל, אחרי שהשכל אינו מוצא עוד שום טעם למעלה מן הטבע שיזרז אותו לעשות טוב, והטעם הטבעי לעשות עם כל זה את הטוב אינו עומד מפני הבקורת, — האם לא נפלא הדבר מאד, כי סכום הטוב והיושר וערך היצר הטוב לא נתמעטו כלל, אלא אדרבה, נתרבו ונתעלו לכל הדעות? — הנני אומר: לכל הדעות, אם כי ברור הדבר כי דעות רבות מאד תתנגדנה לזה. בכדי לברר דבר זה, היה מן הנחוץ לעבור על כל פרקי תילדות האדם, או לכל־הפחות על הנעשה במשך שנות המאות האחרונות, להעריך את מצבם של האמללים בימים הקדמונים לעומת מצבם של האמללים בימינו, להשוות את סכום מעשי הרשעה לפנים עם סכום מעשי הרשעה בימינו, להמשיל את מצבו של העבד, המשועבד, האכר והפועל תחת עול הממשלות לפנים ולהשוותו עם מצבו של העובד בדורנו, לשקול את קשי הלב, את האכזריות, את מנוחת הנפש המוצקה של העשירים לפנים לעומת החמלה והחולשה וחוסר מנוחת הנפש של העשירים בימינו. כל הדברים האלה דורשים אריכות מרובה והתעסקות בחקירות מפורטות רבות. ואולם מאמין אני כי איש מבקש אמת יודה בלי עקמומיות כי לא רק בדברים שכלב באנו למדרגה יותר נעלה — דבר זה כמדומני כבר ברור למדי — כי אם גם בדברים שבמציאות נתחדד הרבה — למרות כל הרעות הגדולות אשר מסביב לנו — חוש היושר, חוש ההשתתפות איש בצרתו של אחיו וחוש החמלה איש על רעהו, ועוד יותר מזה, כי תקוות טובות ורבות לנו לעתיד הבא...

מה היא האמונה החדשה, מה הם הרעיונות והיסודות החדשים אשר להם אנחנו חיבים תודה על תיקון העולם המוסרי הזה, אף על פי שהתיקון הזה אינו מתקבל כלל על הדעת של המוח החושב והוא מתנגד לגמרי לחקות ההגיון? — על השאלה הזאת קשה מאד למצוא תשובה ברורה, כי אף על פי שברור הדבר כי הכחות האמורים כבר התחילו לפעול באופן מוחשי, הנה בכל זה עוד חדשים הם יותר מדי ועוד צורתם מטושטשת ואינה נראית עוד עד לאותה מדה שנוכל להגביל את מהותם ולהעריך על פיה את ערכם.

ואולם ננסה נא לבאר את אשר נוכל לבאר.

(סוף יבא)

סוקרטס*).

(סוף). *)

על פי הדברים האמורים אין הפילוסופיה של סוקרטס תורת פילוסוף מתבודד, כמו שאינה גם כן מין דרשה או הטפה; הפילוסופיה שלו היא רק חפוש כללי. צורתה המוכרחת היא מפני זה צורת הדיאלוג, הוכוח. כששנים מתוכחים, הם מגלים הכרחיות מובדלת מזו שהביאה אותם במשך חייהם לדעותיהם השונות. קודם לוכוח זה פעלה בקרבם הכרחיות עורת, מיכנית, שמיוחדה ושונה היתה לכל אחד מהם. אבל עתה, כשהם רוצים בדעה צלולה שתהיה לשניהם דעה אחת, דעה מוכרחת לזה ולזה, אין הם נסחבים עוד בשטף אותה ההכרחיות העורת, אותה ההכרחיות האינדיבידואלית המיוחדת לכל אחד מהם; עתה, כשהם מחפשים דעה אחת מוכרחת לשניהם, הם מכירים בהכרה ברורה שיש הכרחיות אחרת, הכרחיות ממין אחר, ששניהם מחויבים להודות בה ולהכנע מפניה, אם רוצים הם למצוא את האמת. על ידי הוכוח הם מגלים חקה נורמטיבית. הם מגלים שאותן הדעות שבאו להם בהכרח עור, כלן נדונות על פי אותה החקה הנורמטיבית, והיה אם מתאימות הן אליה — אמתיות הן, ואם אין — אין להן כל יסוד. מי שרוצה להוכיח איזה דבר לרעהו או מי שנכנע מפני ההוכחה של רעהו, הלא מכיר בזה עצמו בחקה, בנורמה העומדת למעלה מן הדעות האינדיבידואליות העורות, בקרטריון, בפרינציפיום של בקורת הדעות הללו. אם מהפשים ביחד, אז מוצאים ומכירים, בזה שהכל מודים בו. הקרטריון נמצא אז, והוא: מה שהכל מוכרחים להודות בו. וככר יש לי אז הצדקה לבקר את משפט חברי מנקודת-המבט של הקריטריון הזה, שהרי גם הוא, חברי בעצמו, מודה בו. ככר יש לי אז הצדקה לקרוא לדעת חברי, החוטאת נגד הקריטריון הזה, דעה בלתי אמתית. בלי הנורמה הזאת אין אמת ואין דעת. לכן מבדילים תמיד סוקרטס ותלמידיו בין דעת ודעה, ולכן אפשר היה לאמר, שסוקרטס גלה את רעיון הדעת. הסופיסטים אין להם אלא תוצאת-הטבע, כלומר, אין להם אלא הדעות הבאות כתוצאה הכרחית של חיי כל אדם ואדם, אכן סוקרטס ככר יש לו נורמה, אשר על פיה יעריך את תוצאות הטבע האלה. סוקרטס מגלה את ההכרחיות הנבוהה ביותר, הכרחיות ממין שני, הוא מגלה את התבונה—כן, סוקרטס הוא האיש שגלה את החבונה. הוא הראשון שמצא, כי רק במקום שיכנע האינדיבידואום להמדה הנבוהה, שם נמצאה גם התבונה.

אכן סוקרטס אינו בונה עדיין איזו תיאוריה שתתאים לכל מה שאמרנו. הוא רק מרגיש בהכרחיותה של התיאוריה הזו, לו נתנה רק ההכרה הפנימית, האמונה הגדולה במציאות החכמה וחקיה. הוא רק מגשימה באופן מעשי, על ידי וכוחיו, מבלי ברר עדיין את תכנה. לכן אינו מגביל בדיוק, במה כלול אותו ההכרח להשוב

*) עיין „הדור" חוב' 22.

דוקא כך ולא באופן אחר, אותו ההכרח המתנשא על דעות היחידים; הוא אינו מגלה עדיין את ההגיון—דבר זה עשה אריסטו שבא אחריו. לו, לסוקרטס, נכבד רק הדבר האחד: להראות שההכרחיות השכלית הזאת קיימת. על ידי החפוש הכללי הוא רוצה למצוא דעות כאלו, שהכל יסכימו להן, דעות משותפות לכל בני האדם. לתכלית זו נכבד לו להגביר את פרושן של המלות בדיוק. רוב הטעיות נובעות מזה, שלמלה אחת כמה וכמה פרושים. ואולם מן הנחוץ הוא שלכל מלה ומלה תתאים רק פרוש מדויק אחד; רוב הפלפולים הנפתלים של הסופיסטים היו מיוסדים על משמעותו של מלים ידועות לכמה פנים. אכן אם רוצים אנחנו שכל בני האדם יבינו את תכנה של מלה ידועה באופן אחד, אז על המלה הזאת לסמן את כל החפצים הנכללים בתוכה; הכלליות הסוביקטיבית נקנית על ידי הכלליות האביקטיבית, על ידי המושג. הטעיות של הדעות האינדיבידואליות כלולות לרוב בזה, שכל אחד ואחד מוכרח לכלול על ידי האסוציאציה הפסיכולונית את נסיונותיו של עצמו שאינם מספיקים. לכן — בכדי להמיר את הדמיונות האינדיבידואליים המשתנים ולהחליפם במושג נורמלי ותמידי—מציע סוקרטס את דרך האינדוקציה המישוה. כל ההתחלות העיוניות האלה, שעושה סוקרטס לשם גלוי האמת, אינן נובעות מן המחשבה העיונית, אלא מאמונתו, שהאמת המבוקשה יש במציאות ושעבודה מאוחדה יכולה להמציא אותה לנו.

להפילוסופיה המתחילה, אשר לא נתפתחה עדיין כל צרכה, כל דמיון ודמיון מעולם המחשבות שלנו הוא — העתקתו של דבר קיים ועומד בתוך העולם הריאלי אשר מחוץ להכרתנו. לכן אם רואה הפילוסופיה הזאת, שבדעותינו האינדיבידואליות מושלת בתור נורמה ההכרח של התבונה המוכרחת לכל, הנה ברור לה, שגם ההכרה הזאת של ההכרחיות הנבוהה אינה אלא העתקה של הכרחיות שכלית הקיימת במציאות בהעולם הריאלי (כלומר, מחוץ להכרתנו), ובכן קיימת מחוץ להכרתנו, בתוך ה„עולם"— „חכמת־העולם", כלומר, הכרחיות שכלית. גם את „חכמת העולם" הזאת אין סוקרטס מגביל בדיוק עיוני; גם היא מצויה אצלו רק בצורת אמונה עמוקה באלהים מושל העולם.

ועוד אחת: לבקש ולמצוא יכולים אנחנו רק את זה שכבר ישנו באיזו צורה במציאות. בשאלותינו ותשובותינו, בוכוחינו, בהוכחותינו וסתירותינו, אין אנחנו ממציאים איזה דבר חדש. אנחנו רק „מגלים"—כמו שהגביל אפלטון אחר כך את הענין הזה— את זה שנותן ערך לדעותינו. כל הכרתנו אינה אלא עבודה אחת — חפוש הנורמה, החוק, שכבר הנם במציאות. האמת הזאת נרדמת בכל אחד מאתנו; על ידי החקירה המרעית אנו רק מעוררים אותה מתרדמתה. האמת הזאת כבר אצורה היא בהכרתנו, אלא שאנו צריכים רק לסייע להכרתנו בשעת חבלי לידתה, בשעה שהיא יולדת את האצורה בקרבה (חשוב בנידון זה הוא מה שאמו של סוקרטס היתה מילדת). תכנו של הרוח מובא על ידי מיתודה כזו לידי התגלות מתוך ההכרה. לכן מחשבתו של סוקרטס מבקשת תמיד. רק ביגיעה רבה אנחנו מגלים לפרקים איזה חלק מן החכמה הנבוהה; את כלה אין אנחנו משינים. צריכים אנחנו אפוא להסתפק בהמעט שאנו מוצאים לפרקים, אם גם אין אנו מבינים את כל עמקה של המציאות עד מקורה הראשון. הפילוסופים היונים הקודמים האמינו בכח־מחשבה בלתי מוגבל, ויחפצו למצוא על ידי מחשבה זו פעם אחת את הסבה האחרונה של כל המציאות ולבאר את המציאות על

פי הסבה ההיא. ואולם סוקרטס עוזב את הספקולציות של החכמים הטבעיים; לא שהוא חושב כהסופיסטים, שהבנת הטבע אי אפשר לעולם, אלא שהוא שואף רק למטרתו: למצוא דעות הכרחיות ומשותפות לכל. אכן הפילוסופיה־של־הטבע דוקא הלא אינה המקצוע המוכשר לכך ביותר. הפיזיקה והמתפיזיקה לא בשלו עדיין. הן בוראות את האמת באמצעות הפנטסיות שלהן, ואותה אנו צריכים לבקש ולא לברוא. כבר היא יש במציאות, אלא שצריכים אנו לגלות אותה. ולמה לנו להרחיק ללכת, אם קרובה היא כל כך? בתוך האדם עצמו יכול אתה למצוא את האמת. יודע הוא סוקרטס שבכל מקום שבני אדם עובדים, שם אפשר לגלות יחדו את האמת; לכן מתחיל הוא לחפש אותה, כלומר, מחפש הוא את הדבר, שהכל מוכרחים להודות בו, בהחיים המעשיים הקרובים אליו ביותר. הוא מבקש את האמת הכלולה בהכרח בהחיים הצבוריים, בהחיים היומיים, הוא מבקש את החיים הפשוטים, ובזה הוא חודר ללבה של שאלת היום. לא היה אף מקצוע אחד שחסרון ההכרה הפנימית היה לו מסוכן כל כך כמו שהיה להמקצוע המוסרי, הצבורי. פה, במקצוע זה, ראה את ארץ מולדתו בסכנה הגדולה ביותר, ופה במקצוע זה נכבר היה לו גם כן להראות שעל ידי ההסתכלות השכלית אפשר למצוא שנית — בצורה יותר מושלמת — את הרגשות הצבוריים, המוסריים, שאבדו לבני דורו. לכן אין סוקרטס מתפלסף על השמש ועל הירח ועל הכוכבים, לכן אין הוא פונה אל ההכמים; לו נכבדים האנשים הפשוטים, ההמון. הוא משתדל להוכיח שפה, במקצוע זה, נמצאים מושגים קבועים לכח־השופט המוסרי הנרדמים לעת־עתה בחביון ההכרה, והם דעות משותפות, הקיימות במצר התרדמה מתחת לסף ההכרה למרות כל האינטרסים, הנטיות וצורות־החיים האינדיבידואליים. ילך נא איש איש בדרכו, ישמע נא איש איש רק בקול עצמו, גם הוא אינו דורש התמכרות עורת לאיזה אוטוריטט, אכן זאת היא אמונתו הכבירה של סוקרטס: אם יחדרו כל בני דורו כלם יחדו לעומק מחשבותיהם האינדיבידואליות וישליכו משם את כל השגיאות, ומצאו כלם יחד עיקר משותף אחד: את החכמה המוסרית. אי אפשר היה כבר בימי סוקרטס להתמכר להמוסריות, להמנהגים המוסריים מפני ההרגל העור. זמן ההתמכרות העורת להחברה הכללית כבר חלף ועבר; זהו כבר דבר בלתי אפשר. אכן אפשר ונחוץ לאדם להמליך על עצמו את חקי המוסר על פי הרצון החפשי, על פי ההכרה העצמית. בא זמנו של מוסר שכלי, של מוסר־הדעת, זמנה של מוסריות שהכל הכירו בה בבחירה הפשית. אכן מכיון שכיסוד בקשת־האמת של סוקרטס מונח כח מוסרי, לכן גם המדע שלו אינו אלא השלמות המוסרית. האמת המוכרחת שבקש בשכלו היא הבהירות של ההכרה המוסרית. הפסיכולוגיה של סוקרטס היא זו של תקופת־ההשכלה; הוא מבטא את הרציונליסמוס של דורו: דעת וצדק מושג אחד הוא לסוקרטס. החטא הוא רק טעות שכלית, אי־דעת. הודות לזה שהחיים נעשו יותר עשירים, הודות לגידול הקולטורה, כבר אי אפשר לפתור את השאלה: „איך על האדם לחיות?“ בפשיטות הקודמת. בתנאי הקולטורה החדשים כבר נכבר הדבר, שהאדם ידע ויבין הרבה דברים כדי שיוכל לענות כהוגן על השאלה: איך על האדם לחיות? בזמן הגבורים הראשונים, בזמן הממשלה של היחידים בעלי הכשרונות הגדולים, לא דרשו מן ההמון כל השלמה. המוסריות של הימים ההם נגעה ביחוד בחובות הרוזנים. עליהם היה להיות רחמנים

וצדיקים. אכן עתה, בעלות הדמקרטיה לממשלה, כבר נתון גורלו של כל יחיד ויחיד בידי עצמו. לכן דורשת המוסריות של הזמן החדש מכל אחד ואחד ידיעה והבנה. איש איש ערב עתה לעצמו. לכן מורה סוקרטס, שידיעה נכונה מביאה לידי מעשים טובים. דעת המוסריות נהפכה לו להמוסריות עצמה.

רואים אנחנו אפוא שהפילוסופיה של סוקרטס היא בעיקרה: רפלקסיה מוסרית. היא מבקשת את ה.מושגים המוסריים. סוקרטס רוצה להראות לבני דורו שלמרות הסופיסטים ודברידם נכנעים כל בני האדם באמת לחקים העומדים למעלד מן הדעות האינדיבידואליות. החקים האלה, ההכרחיות הזאת, צפונים בם, אלא שאין הם מרגישים בה עדיין. סוקרטס הוא תכונת הרוח הבריאה בתוך תקופה לא־בריאה. הוא מטיף לדברים הנחוצים ביותר באותה שעה. הוא מטיף להכרת הקיים, הכללי, הנורמטיבי. הוא מוכיח להאינדיבידואום הרוצה להיות מושל יחידי, שיש גבוה ממנו; הוא מודיע להיחידים שיש חכמה מוכרחת העומדת למעלה מן היחידים. בה, בחכמה הכללית הזאת, הוא מוצא שנית מה שאבד להזמן: את האוטוריטט המחייב. קול אלהים נחבא, האמונה באלהים נהרסה עד היסוד. הסופסטים הרסו את האוטוריטט האלהי, הדעות הכלליות התפוררו, והנה בא סוקרטס ומראה מחדש על מקור אוטוריטט, אלא שהוא מוצא אותו כבר בהחכמה המושלת בכל, בהחכמה המוכרחת, אשר האינדיבידואום נכנע לה בעינים פקוחות.

הפרוצס הזה הוא טפוסי. מתחלה נתונה לכל חברה שיטה של דעות והשקפות המחוללות את הכרתה הכללית של ההברה. הדעות האלה עוברות מדור לדור והיחיד מקבל על עצמו את מרותן כדבר מובן מאליו, מבלי שאול הרבה. רק לעתים רחוקות יקרה הדבר, שאנשים יחידים מתקוממים נגד ההכרה הכללית ותביעותיה; אכן במדרגה זו אין לה להתקוממות הזאת אלא יסוד מעשי, לא יותר. באיזו יחידים מתגבר היסוד של האינואיסמוס, ולא יותר. אכן בהתפתחותו של כל עם ועם באה שעה אחת נכבדה אשר בה נעשית התקוממות זו של היחיד עיונית. זוהי אותה השעה של ביטול דהכרה הכללית על ידי הציביליזציה ההולכת קדימה, על ידי חיזוק העמידה של היחיד ברשות עצמו, על ידי חינוך המכשיר את האישיות לבקורת, על ידי התפשטות הנסיון דמשוה חיים לחיים ומנהגים למנהגים. בשעה כזו יבוטלו כל המנהגים וכל ההרגלים. תחת כל ענין וענין חותרים אז המבקרים אמיצי־הלב חתירה עמוקה; הכל מתפוצץ, הכל הולך וכלה. אז באה האנרכיה של היחידים, שאינם רוצים להודות באיזה דבר העומד למעלה מדם ומרצונותידם האינדיבודואליים. האישיות החזקה חיה אז על דעת עצמה, וההלשה מתדבקת פעם בדעתו של זה ופעם בדעתו של זה. כל יחיד ויחיד הושב אז שהוא עצמו הוא מרכזו של העולם. ובכדי לבוא למצב יותר משוכלל ישנו אז רק מעבר אחד, רק דרך אחת, אשר בה מובילה בהכרח החקירה הסריוזית של כל החושב על דעת עצמו, שהרי כל מה שהיחיד ישתדל אז יותר לחשוב ולחיות על דעת עצמו יגלה יותר ויותר שבאמת עומד הוא תחת השגחת החקים של החכמה הכללית המושלת בכל היחידים, ובשמדה מכיר היחיד אז את האוטוריטט החדש השוכן בו בעצמו: בו בעצמו שרויה שכינת השכל הכללי, הנוהגת כמחשבותיו וחוקקת להן חקים. מן ההכרה הכללית הפשוטה והתמימה, דרך

המשפט העצמי של היחידים עד לידי הכ־ת החכמה הכללית — זהו דרך הרוח האנושית המוגבל מראש. את הפ־וצם הזה הנשים העם היוני הגדול על ידי המעבר שבין הסופיסטים וסוקרטס; את התהוות הפרוצם הזה עצמו אנו רואים גם בחיי העמים האירופיים השונים; ואם גם עתה, בזמננו, פוגשים אנהנו בתוהו־ובוהו של דעות והשקפות סותרות זו את זו, בסתירת ההכרות הפנימיות הקדושות ביותר, בנאות הירענות הריקה, בחכמה צעקנית, סופיסטית ולא שלמה — הנה המלה הסוקרטית של הזמן הזה אם שלא נאמרה עדיין, או שנאמ־ה והזמן לא שמעה. האוטוריטט האמת, זה האוטוריטט שהיחיד יכול להכנע מפניו רק בכח דעתו העצמית, זה האוטוריטט שהיחיד מוכרח להכנע מפ:יו אם רק יסתכל בו היטב, זה האוטוריטט האמתי הוא — השכל. זהו רעיונו הגדול של סוקרטס הנותן למחוללו מקום גדול לא רק בתולדות המדע כי אם גם בתולדות השלמת האדם בכלל. נגד האינדיבידואליסמוס והרילטיביסמוס הוא מכריז על זכותה של החכמה המוחלטת. כך מתהוה בפעם הראשונה בתולדות האנושיות בין הספיסטים וסוקרטס זה הנינוד הגדול החוזר ובא אחר כך בהמחשבה האנושית בכמה פנים. רק שתי השקפות־עולם יש לנו בנונע ל־החכמה״. השקפה אחת אומרת: באותה ההכרחיות העורת עצמה המביאה את היסוד האחד למשנהו, את האלמנט האחד לחברו, באותה ההכרחיות נובעים מן התהום הנבוב גם כל רעיון, כל שכל וגם מחשבתו של האדם ורצונו. גם המחשבה והרצון של האדם אינם אלא פרי התנגשותם של אטומים מחוס־י כל שכליות וכל הבנה מיוחדה, גם המחשבה והרצון אינם אלא עובדא פשוטה וגסה כשאר העובדות. והשקפה שניה אומ־ת: ישנו איזה רעיון עמוק, איזה משטר גבוה מעל גבוה בתוך העולם, אם כי אינו מובן לנו עד תכליתו. להשגת הרעיון העמיק הזה הכלול בתוך ה״עולם״, שואפים מחשבתנו ורצוננו, בכדי לקחת חלק בו. אבי ההשקפה השניה הוא סוקרטס. החכמה היא לו הפרינצים־ום של המדע, מפני שהיא גם הפרינציפיום של העולם. בהעולם עצמו מושל סדר הגיוני, סדר שכלי, והמדע הוא רק העתקתו של הסדר השכלי וההכ־חי הזה. תורת האידיאות של אפלטון והמתפיזיקה של אריסטו המגיעה עד לידי מוש: האלהים אינן אלא בטוי מושגי של האמונה הדקה והיפה אשר קננה כבר בלב סוקרטס, וזהו גם מה שעושה אותם לנושאי־דגלה של הקולטורה. — —

אכן ברור הוא שהרעה החדשה הזאת של סוקרטס זרה היתה לאותה הקולטורה היונית אשר בתוכה נולדה. הפרינציפיום החדש שולח את שרשיו לעולם חדש ההולך ובא. כמו שמספרים על אודות סוקרטס עצמו, ששעות רצופות היה יכול לעמוד במקום אחד מבלי השגיח בכל העולם אשר מחוצה לו ומתעמק בעולמו הפנימי של עצמו, כך אפשר לאמר גם על אודות הפרינציפיום הפילוסופי שלו, על המדע, כמו שהוא מבינו: הוא ברח מן העולם החיצוני לתוך הפנימי. הרעיון שנשתחרר נעשה לעומד ברשות עצמו ויעל על העולם החושי היפה של היונים. באותה שעה נגלה העולם שאינו גשמי, העולם הרוחני. ההרמוניה היפה של החיים היוניים התפוררה על ידי זה, מלחמה התלקחה בין העולם העומד למעלה מן החושים ובין יפים של המראות. העולם הא־צי, החושי, האנושי, נעשה קצר ואינו מספיק, וניגוד נורא בין שני עולמות עולה על במת־

ההיסטוריה, ניגוד שלא ירד שוב ממנה לעולם. אם קודם לזה חשבה האנושיות את עצמה ל כ ל י ש ל ם בפני עצמו, לעצם ה ר מ ו נ י ו מ ש ו כ ל ל, ואת כ ל מ ה שיתהוה בתוך הכלי השלם הזה חשבה לטוב ואמתי, לעומד למעלה מכל „טוב" ומכל „אמת", הנה קמה לפניה עתה מ ט ר ה: להתרומם על עצמה, להתעלה אל הגבוה ממנה; להשיג את חכמת־העולם, לבלי הסתפק במה שחושינו, ההכרחיות הפסיכולונית והמראות היפים נותנים לנו, אלא לחפש את ה ה כ ר ח י ו ת ה נ ב ו ה ה ב י ו ת ר, את ההכרחיות מן המין השני, את ההכרחיות השכלית הנובעת מן הדעת, את מקור־הבקורת. אכן אין האדם, אם גם הרבה יעמול, יכול להשיג את הכל, כי קצרה בינתו, לכן מוכרח הוא להפקיד את רוחו בידי אלהים, מוכרח הוא להאמין ב„קול אלהים" המתהלך בקרבו. זאת היא פעולת־האלהות בקרבנו. אשר הפך אפלטון אח־ כך לתורתו היפה ביותר, לתורת האהבה. הוא יצר את הרעיון הנשגב, שכל מיני אהבתנו, מן התאוה השפלה עד הדבקות בהעולם הנצחי העומד למעלה מן החושים, אינם אלא שאיפה או נענועים של ההולך למות אל האל־מות, של הזמני והעובר אל הנצחי, נענועיו של האנושי אל האלהי, של הרוח אל מקורו הנצחי.—ברור הוא אפוא, שהיה ניגוד עצום בין סוקרטס הסריוזי ובין זמנו המשפיק בשעשועים, בין סוקרטס ובין חיי היונים בעת ההיא, וכעין נחמה היינו מוצאים בדבר זה אלו יכולנו לכל־הפחות לחשוב שהניגוד הזה הוא הוא שהיה לסבת משפט המות שחרצו עליו. וגם היו כאלה שחפצו לראות במשפט ענשו של סוקרטס טרנדיה היסטורית. סוקרטס היא הנביא החדש, נביא העתיד; הוא מכנים את אבוקת העתיד לתוך דורו, שאינו מוכשר עדיין לכך. בזה עצמו הוא יוצא למלחמה נגד זמנו— ומן המוכרח הוא אפוא שיקומו עליו וינזרו גזר דינו. הוא אינו אלא קרבן האידיאה שלו — וזוהי הטרנדיה. אכן לדאבוננו גם זה אינו כן. מובן מאליו שהניגוד האמור הועיל להותו, ואולם בעיקר הדבר המיטו עליו את אחריתו הנוראה רק שונאיו הרבים שארבו לו, שונאיו הרעים ששמרו עברתם בלבם על הלחמו בתרמיתם. כשכתב אריסטופנס את „העבים" שלו אפשר שלא רצה בכונה להזיק לסוקרטס. אבל שלא במתכוון בודאי הזיק לו. אריסטופנס שראה איך הפלפול החדיש של הסופיסטים מחבל את הישן ההרמוני, רצה לתת לצחוק את האשמים בהמהפכה הרוחנית, ויכתוב לתכלית זו את „העבים". אכן הוא לא הבין לרוחו של סוקרטס ויחשוב אותו, דוקא אותו, להסופיסט המסוכן ביותר. אריסטופנס שם לבו רק לזה, שגם סוקרטס מצדד בזכות הדעה האינדיבדואלית לעומת ההכרה הכללית, העורת, ויחשבהו מפני כן לסופיסט, מבלי שים אל לב כי סוקרטס והסופיסטים הם באמת שני הפכים וכי לסוקרטס יש הכרה פנימית, שדוקא בעזרת הדעה האינדיבידואלית החפשית ימצא היחיד בתוך עצמו את ההכרה הכללית בצורה חדשה, את החוק, את החכמה. אכן אריסטופנס אינו מכיר בההבדל הדק והעיקרי שבין סוקרטס והסופיסטים. מספרים שבשעת המשחק של ה„עבים" קם סוקרטס, כטוב לבו עליו, ממקומו, למען תת להרואים את היכולת לראות ולהוכח, אם מתאמת המסוה להאָרינינל. אכן ההמון מסתכל רק בזה אם המצח או הזקן או החוטם מתאימים להאורינינל שלהם; ואולם אם מתאימים גם הקוים הרוחניים והשרטוטים השכליים, אותה לא ידע ההמון. אלמלא כן הן היה ההמון שורק ולועג להמשחקים! אכן רצה צחוק המקרה כי סוקרטס יצא למיתה בתור סופיסט המסוכן ביותר!

אמנם אפשר שלרעתו הועיל גם זה, שהוא היה מצדד בזכותה של האריסטוקרטיה. הדמוקרטיה שגזרה את גזר דינו עלתה רק זה אז לגדולה וחשבה שרק באשמת האריסטוקרטיה לא הצליחה המלחמה הפלופוניזית עד כדי מדה זו.

אכן אחר כל זה לא עלה על לב איש שידונו אותו למיתה. על פי המקרים הדומים, אשר קרו עד אז, אי אפשר היה לחשוב כזאת. העונש הגדול ביותר היה יכול להיות—הגלות. ואף גם זאת: את המאמר „חיב!" הוציא מפיו רק רוב קטן דעות. בין אמירת „חיב" ונזרת הדין היה אותו הרגע שבו יכול היה סוקרטס להתחרט ולעורר רחמי השופטים, שבלי ספק היו עוד מקילים את ענשו. אכן ידוע הדבר, איך השתמש סוקרטס ברגע הזה. האמתיות אשר מלאה את כל חייו הביאה אותו לידי קצו. הוא לא הרגיש כל עון בנפשו; הוא ידע היטב שמעולם לא בקש תענוגים לעצמו, הוא חי כל ימיו בדוחק, הוא הוציא את בני עירו מכלבול-המוחות שלהם לעולם מלא אורה, לעולם של מוסריות. הוא לא יכול לשקר ויאמר בפשטות: שלא לענוש אותו צריכים השופטים, כי אם לתת לו את הכבוד הגדול ביותר; את כתר־האזרחים צריכים הם לשים בראשו. סוקרטס לא רצה לרכוש לו על ידי זה איזה דבר צדדי; בכלל לא רצה סוקרטס להשיג איזה דבר על ידי זה; הוא רק את הכרתו הפנימית הביע. הוא חשב ומצא, שראוי הוא לכתר, וידרוש אותו. אפשר לשער את גודל חמתם של שופטיו. למשפט־צדק אי אפשר היה עוד לקוות בשעת־כעס כזו. — בעזרת אוהביו יכול היה סוקרטס לברוח עוד; אכן הוא, שלחם כל ימיו לאמת, לסדר, למשפט, לא יכול להכניס אנרכיה לתוך סדרי־המשפט, אם כי הפעם הזאת היה המשפט משפט שקר. והמשפט הזה נשאר בתקפו עד בוא יומו האחרון.

והיום הזה הוא אחד מימי הזכרון הגדולים ביותר לכל האנושיות: התעוררות של אלפי שנה הקדישה את היום הזה ותשוה עליו הוד. ונפלא הדבר, שאיזו תכונה מיוחדה מציינת את המקרה הזה. הן לא הראשון היה סוקרטס וגם לא האחרון בין כל העוברים בבטחה את הסף המוביל לעולם בלתי נודע לנו — ומדוע אפוא יעורר אותנו כל כך דוקא הוא? אכן אפשר הדבר שהגדלות העיקרית, שאנו רואים פה, כלולה דוקא בזה שאין פה שום התפעלות ושום פתוס. אין פה רגש טרגי של „קדוש", המקריב את עצמו לקרבן, אין פה גם שמחת־נצחון על הכליון, אין פה איזו תאות־מות, אין פה כל נענועים, כל סבל, כל יסורים, כל התרת־קשר מפחידה, אין פה כל פרידה מכאבת; פה רק מנוחה ובהירות והכרה גניאלית של ההכרחיות: „כך מוכרח להיות — יהי נא כך!" בהרושם שעושה עלינו המעשה הזה משתתף בודאי גם אופן־הפרידה של בן־העולם העתיק מן החיים, הקל ביותר מזה של האדם בן־זמננו; יותר יפה גם זה שבאתונא אין שופכים דם במקרים כמו אלו. אכן עיקר כל העיקרים הוא סוף־סוף האיש הנבור עצמו, הענק הבוחר במות כאלו היה עסוק באיזה ענין מצוי של החיים. הוא עושה את זאת בבטחה, מפני שהוא מאמין בנצח. המות אינו כלל איזה שנוי עיקרי אצלו. בהיותו מורגל למצוא את הערכין של החיים היקרים ביותר בקרב עצמו, מרגיש הוא שלוקח הוא אותם בלכתו. הוא מכלה את יומו האחרון בחברת רעיו ואוהביו. אין פה שום דמעות ושום צער. רק מעט סריוזית יותר היא שיחתם. איזו רוח של יום־טוב מרחפת על כל הכנופיה. הפילוסוף הגדול מצוה אחריו. וכשהשמש שוקע הוא שותה את כוס-המור.

זהו סופו של האדם הגדול אשר נצח את הזמן וחליפיתיו, מפני שעינו היתה דבקה בהנצח.

אליהו חיים רחלין.

בספרות העתית.

אומרים להם אלף אלפי פעמים: החלום קרב אל קצו. עוד מעט והריאקציה באה. האבעבועות של בורית אשר פעפעתם לכם הולכות ונבקעות אשה אחרי רעותה. שמחים הייתם בנצים אחדים שעלו בנטיעות של עציצי־הפרחים אשר בחדריכם והחלותם לזמר על דבר אביב, מבלי שום לב כי האדמה אשר בחוץ מכוסה קרח. התנועה שעליה הריעותם במאמרים שבמכתבי־העתים, רק פרזה ריקה היא שאליה נמלטתם בהתלהבותכם לחוק את השקפותיכם האופטימיסטיות, ובאמת היתה זאת תנועה רק על גבי הנייר, אחרי שבחיים שלנו „העם יבש כעץ" ואין תנועה ואין תחיה ואין דבר — והם עונים: „העומד מן הצד, רחוק מתנועתנו הלאומית, רואה רק את הצד המיכני שבה, ובה בשעה שהוא רואה זיופים, רואים אנחנו חיים וכח". ואולם תנועה שה„חיים" וה„כח" שלה נראים רק לעומד מבפנים והעומד מן הצד לא יראם ולא ישים אליהם לב — תנועה כזאת אינה תנועה כלל! בעיקר הדבר הן גם ההבדל שאתם מבדילים: „מן הצד", „מבפנים", אינה אלא מליצה ריקה ולא יותר. איה הוא „מן הצד" ואיפה הוא מב„פנים"? הן לא מעבר לים הוא הדבר והן היו ימים וגם אני עמדתי מבפנים ויודע אנכי את הכל לא פחות מכם. סימני תנועה נראו מבראשית ואולם גם היא לא היתה אלא בדברים מבחוץ. במקצוע זה יש אשר הצליחו ויש אשר לא הצליחו. ואולם בנוגע לפנימיותה של תנועה לא נעשה דבר. כל נסיון שנעשה מחוץ לשקלים ואקציות ומרקאות עלה בתוהו. בקולי קולות נפתחו חדרים מתוקנים ושיעורי־ערבים וביבליותיקאות ובתי־מקרא, ובחשאי נסגרו ובטלו ואיש לא שם אל לב. האהבה לשפת עבר ולספרותה הלכה ומעטה ותחתיה קמה הערצה הזרנון — הודות לאותה התנועה. כן לכל־הפחות כותב מכתב־העת „בודושצניסט" ואותו הן אין לחשוד חלילה בהתנגדות לציוניות. „טבעי הוא הדבר עד מאד — כותב בעל המאמר „פריסה עברית" ב„בורושצנוסט" נומר 20 — כי הקונטינגנט של הקוראים זרגונית מתרבה יותר ויותר במדה שתחדור הדעה הלאומית אל תוך המון העם, והחוג המוגבל של הקוראים עברית, המונה רק „משכילים עברים", בקבלו במספר קטן מאד חברים חדשים, המשתוקקים לידיעות עבריות, אינו מתרחב". הסופר בא על ידי מסקנא, כי התנועה הלאומית התפשטה יותר בין המון העם מאשר אצל הבורנואזיה והאינטלי־גנציה. ואולם ההשערה הזאת אינה עומדת בפני הבקורת. הן רואים אנו כי בכלל רבתה על ידי אותה התנועה ספרותנו בכל השפות — חוץ מעברית. הן לפנינו

חזיון אשר לא יאֻמן אם יסופר: תחיה לאומית בלי שפה לאומית! הרי גם זה אות נאמן והסתפקות במועט של העובדים הלאומיים אצלנו בשנים האחרונות. למה להם לאינטליגנטים ללמד בניהם שפת עבר, אם יכולים הם להיות לאומיים זולתה? למה להמון העם ללמד את בניו עברית אם את תורת הלאומיות הוא מוצא בזרגון? לאומיות — פירושה מסתמא — בכל לשון שאתה שומע. ושמא תאמרו הספרות העברית אינה מצליחה משום שאינה לאומית — הרי כל האורגנים שלנו שטופים כלם בלאומיות! אין זאת כי סבה אחת נורמת לשפל המצב של הספרות העברית ואותה עלינו לבקש קודם־כל באותו האינדיפירנטיסמוס הגמור של לאומיינו לשפת עבר! די להם להפטרו־פטריוטים ההם כי שקל משלמים, ואולם מה להם שפת עברית וספרות עברית כי ישימו אליהן לב? וזאת היא תנועה לאומית!

תנועה כזאת מלאכותית היא ואין לה יסוד נאמן לסמוך עליו. לתנועה כזאת אין מקור חיים ומביאה היא לידי מונוטוניה את העוסקים בה, עד שלבסוף תרפינה ידיהם וישליכו את הכל אחרי גו. האם לא טוב נעשה כי בעוד מועד נבקש תחבולות?

וה׳ י. ל. פרץ התחיל שנית לעבוד ב„הצפה״ — מאחרי „שהרופא התיר לו לשוב לעבודתו זו״. שמח אני מאד כי סוף סוף מתחילים סופרי ישראל לשאל תהלה ברופאים ולתת לבדוק בגופם ובמוחם וכו׳ בטרם שיבואו לכתוב. תקנה זו נאה להם ונאה לעולם. על ידי זה אפשר שננצל לפעמים מפורעניות רבות. ואולם ירא אני כי הפעם הזאת היה הרופא נמהר מעט יותר מדי ולא בדק כל צרכו.

ודרכו של ה׳ פרץ בכתיבתו הלא ידוע: כותב הוא דברים שאין שום בריה יכולה לעמוד על כונתם, וגם הפעם לא יצא מגדרו. ואולם ראו נא פלא: דוקא אותן השורות, שעל פי דרך הטבע ראויות היו שלא יבינן שום איש, אותן מבינים דוקא ודוקא. זה הוא כח אמנותו של ה׳ פרץ!

ה׳ פרץ כותב: „רבותי! ריח נבלה עולה אל אפי, האינכם מרגישים? בקרוב תהיה בעזרת השם „הלויה מכובדה״ ו„זעקת שבר״ קטנה. וטפטוף קל של מוסר ירד מן העבים במרומים. אבל אין זה ענין עוד לענות בו. אסור לספר מן החרה, על הנעשה מעבר להקלעים אי אפשר לדבר אפילו ברמיזה ואפילו כשהכל יודעים...״

אלו שאלתי את מפרשיו של ה׳ פרץ, שיפרשו לי את המקום החמור הזה בדברי הרב, אפשר שלא היו יודעים. ואולם יהודים פשוטים יודעים, ובפרט יודעים זאת הסוכנים והחותמים של „הדור״ אשר נפלו על המציאה הזאת ופנו בשאלותיהם לבית המערכת. והדבר הזה לא יפלא כלל: בעל „הדור״ בהפרוספקט שלו הזכיר כי „הדור״ הראשון כשנפטר לעולמו היתה לו הלויה נכבדה. ובכן: הכונה היא אל „הדור״. — ואולם איך יבוא איש פתאם בדבה נתעבה ומזוהמה כזאת על חברו היושב לבטח? גם דבר זה פשוט: מאיזו סבה שאינה תלויה ב„הדור״, אלא ש„הדור״ תלוי בה, נתאחר לימים אחדים משלות חוברת י״ח של „הדור״, אם כי החוברות י״ט וכ׳ כבר היו מוכנות למשלוח בבית האדמיניסטרציה — וכאן מצא ה׳ פרץ בנדיבות רוחו ובאצילות לבו הגדול מקום להוציא את הדבה, ובאין לו די אומץ רוח לדבר דברים מפורשים, דבר ברמיזות.

על דברים כאלה אין משיבים. לו אפילו היה הדבר דבר־אמת גם אז אין שמחה־לאיד זו אלא רוע לב; ועכשיו כשהדבר אינו אלא שקר מגונה, אז הנה הוצאת דבה נתעבה כזאת, שאינה באה אלא להזיק, היא מעשה נבלה!

ואולם „הדור", כפי הנראה, אינו מניח לה׳ פרק לישון, והוא שב אליו גם בפיליטונו השני ב„הצפה".

„האם אין מאמרי בקורת טובים?" שואל ה׳ פרק ב„הצפה" גליון 151 — „ישנם, אבל מן המאמרים הטובים נודף ריח זר... שם הם שותים ואצלנו — מוריקים... לולא דבר בראנדים בלאסאל, לא ידענו את דמות דיוקנו של בעל היובל האחרון עד היום הזה..."

דברי ה׳ פרק, כדרכו, מלאים רמזים; ואולם את כונתם של הרמזים האלה אנחנו יכולים למצוא הפעם על נקלה: בחוברות ט—י של „הדור" נתנה דמות דיוקנו של בעל היובל האחרון שהיה אז, ושם נאמר כי כשרונו של בעל היובל הוא כשרון צַרְבְּרַאָלִי, כשרון של איש־מוח, ובעל המאמר הולך וטונה אחדים מבעלי הכשרונות מן המין הזה ומזכיר לדוגמא את לסל ואת נורדוי ועוד — וכאן מצא ה׳ פרק מקום לתפוש את בעל המאמר ולרמוז לו, כי שאב את הדברים מספרו של ברנדס על לסל.

גם על הדברים האלה אין להשיב בלתי אם דבר קטן: אם יצליח ה׳ פרק להראות בספרו של ברנדס על לסל אפילו שורה אחת שתהא דומה ברעיונה העיקרי, ואצ״ל שתהא דומה גם בדבריה, לאותם הדברים שהשמיע בעל אותו המאמר, אז מחויב בעל המאמר לקבל נזיפה בריש גלי, ואולם אם אי־אפשר יהיה לו לה׳ פרק להוכיח כדבר הזה, אז ייטיב נא להודיע בריש גלי כי דִבר כזב מרוע לב.

עם אדונים תמימי לב וזכי רוח כאלה אין אנו יכולים לדבר בלשון אחרת.

Debe.

בִּקֹּרֶת.

„בין החומות", ציור, מאת ג. שופמאן. „השלח", סיון, תרס״ד.

החומר של הציור לקוח מחיי אנשי הצבא. החיים האלה הם עוד קרקע בתולה בספרותנו. במחנה הצבא עובדים עשרות אלפי אנשים מבני ישראל, וחיי היהודים בעבודת הצבא הם בודאי ענין למספר בעל כשרון לענות בו. המחבר נותן לפנינו בראשית ציורו תמונת לילה בחיל המשמר. התמונה פשוטה ומדויקה. אנשי המשמר יושבים ושופכים את לבם ואת התמרמרותם על סגן־האופיציר ראשם, הנודע בכל

הבטליון השני בדיקנותו ובאכזריותו". „אחדים ישבו על אדני החלונות והתנמנמו, ואחרים היו תועים אחת הנה ואחת הנה, כשהם מבקשים פתאם איש מחברו לקפל צורוני אדרותיהם הזקופים מאחריהם. את האחד יציק הצמא, והוא רץ בכל רגע אל הכיור: השלשלת המחברת את הקיתון אל הכיור מקשקשת, המים קרים עד כדי מיחוש הרקות, ומתוך הקיתון נודף ריח צבע קשה... זה נוטל קנה־רובו ומסתכל בו לאור העששית לראות כמה העלתה חלודה, ומשיבה למקומה, כשהיא נומר בלבו: „נחוץ יהיה מחר לעשות ‚הפרדה גמורה' !" ואחר מתגנב ומתכנס בחשאי אל תחת הפירמידה וישן שם על הקרקע את שנתו."

בין אנשי הצבא, העוברים לפנינו בציור, אנחנו רואים שלשה יהודים. האחד הוא ‚ניסן לוין, עובד ברוטה הששית, שמקום משמר־תן הוא הרחוק ביותר — אצל החצים', העומד בקצה הככר על יד הנהר". לוין זה שוחק תמיד. „יש שגם בעמדו במערכה הוא שוחק — מעיד עליו פטר שליב חברו ברוטה — הוא גם נענש כמה פעמים על נחוכיו. ‚עלם' טוב הוא, ‚מלומד", כמוהו, אחי מעטים הם גם בין ‚שלנו'. אותו הכל אוהבים גם ראש הרוטד גם הפלדפבּיל. הוא גם בצורתו אינו דומה ליהודי!"

המספר מצייר את לוין בעמדו על משמרתו: ‚לוין התכנס בהטולופ הארוך והכבד, אח ידיו הכנים אחת בשרוול חברתה בהקיפו בהן את קנה ה־ובה, שעמד על הארץ. חבלי השנה עוד נירו את ריסי עניו, והוא נשען אל הכותל הקר, שקרתו חדרה גם בעד הטולופ העב, וימהר לחשוב, כי בעוד ששה ירחים, כשישתחרר מעבודתו, יבא לביתו ותיכף ומיד, מבלי דבר דבר עם איש יתפשט עד חלוקו ויעלה על התנור. שם יתכנס בכסת הגדולה והרכה ועוד יתכסה בבגד. על השאלות וההפצרות יענה:

— אישן נא מתחילה כנפשי שבעי, ואח"כ אדבר לכם. ארבע שנים רצופות לא נתתי שינה לעיני!"

וכשהוא עומד כה יחידי בליל החורף מתעוררים בו זכרונות רבים ודמיונות רבים. מראה הנהר וחופיו הוא ממש כמראה הדניפר, ונדמה שאלו כונן את צעדיו לארך שפתו דרך הרכסים והבקעות האלה הלאה, הלאה, כי עתה היה בא אל בית צמחון. בת ארבע עשרה שנה היתה פייגיל בלכתו לעבודת הצבא, ובבואו כבר תמלאנה לה שמונה עשרה. בהפרדו מאתם נשק רק למשקה רעו בלבד ולשאר בני הבית לא נשק היה אז צהרים, ובבית שפע אור, והכל כה ברור ובהיר... עכשו, כשישוב יכון להכנס אל ביתם בין השמשות, בשעה שלא יום ולא לילה...

היהודי השני באנשי הצבא הוא ‚משה אנציליביץ בן הרוטה השמינית. לו יש בית, אשה וילדים בעיר זו. הוא נודע בין כל יהודי הלגיון ליהיר, פקח, בעל לשון ובן־חיל. הוא רובה ממדרגה הראשונה, ובחלוץ האברים אין דוגמתו גם בין סנני האופיצירים. כשהשעה צריכה לכך, אין כמוהו יכול לתבוע את עלבונו ממי שיהיה. חוטמו ישר ושלם, דבורו אמיץ וחריף ופלספני, שרטוטי פניו מפותחים ומובלטים, והרגשה או טעימה כל שהיא מבצבצת ועולה עליהם כהרף עין." כשהגיעה השמועה כי דורשים מן הלגיון רוטה ‚על פי צרופי שעת מלחמה" אל המזרח הרחוק, שואל אנציליביץ את לוין, מה היא דעתו על אדות הדבר הזה.

ולוין עונה לו באפטיה גמורה: אין כאן על מה לקרוע! אם להרג — ליהרג!" ואחרי כן הוא מוסיף: ‚אל נא נרמה את עצמנו. הלא החצי היותר טוב מחיינו כבר

חלף הלך לו, ולפנינו רק מעט ימי עמידה שכבר אין בהם חפץ, ואח"כ חולשה, — גויעה! לשכב על המטה ולהמוק ולנוע לאט לאט טוב יותר?! פה, למצער, מת אתה במהומה וברעש, בהכאות התוף..."

והוא מתמרמר:

"להזדקן ולפגוש על כל צעד צעירים וצעירות ולתעות ולהדחק בין ההמון — כבריה אין חפץ בה, עד שאיזה מחלה מתגלה בך בהיסח הדעת ואתה מבין מיד, כי „היינו הך!" —

ואנציליביץ אינו מסכים לו:

— "איך זה יתכן להתפאר עם אבדן החיים? אם אלה אינם, מה זה אפוא יש?.. — — כל בריה, כל דבר רוצה לחיות. איני סובל כשאדם משתטה ככחור־ישיבה".

ברגע הזה נשמעה הפקודה הקוראת אל המשמר ותשים קץ לשיחה הפילוסופית הזאת.

ובלילה הזה נועד לוין למזרח הרחוק בין יתר אנשי הצבא הנשלחים לשם. חמשה איש מכל רוטה נוסף על הרוטה הי"ב שנלכרה על פי הגורל ללכת למחנה הנלחם.

בחוץ ירד שלג ולוין שוטט ברחובות העיר. הוא הלך והתאמץ לחוש את האדמה תחת רגלו. — — וכשהתעשת ונשא את עיניו סביבותיו, ככדי להוכח בדב־לחלוטין, הבאמת יש על מה לחוש, — פתי השלג המשתוללות כבר נתרבו כל כך עד שמלבדן לא ראה כלום."

"בהקזרמה נטפל אל ארבעת חבריו ושתה עמהם לשכרה כל אותו היום. — — הם חבקו ונשקו זה לזה... אחד אנשי הצבא ספר:

— לפני לכתי לעבודה נחשה לי צוענית אחת, כי עלי ליהרג באמצע עבורתי, סוס צחור ירמסני; והנה עד כה, כשהייתי נזכר בדבריה לפעמים שחקתי; אבל עכשיו כבר מבין אני! — נו האמינו לי, אחי, שאיני חס על כלום. הגעו בעצמכם, אחי מרובים והאדמה מעטה, וסוף סוף עלי לנוד ולעבוד בנכר. עתה, למצער, אמות וידעתי שלא לחנם!"

והשני הנחשב להחזק מכל אנשי הרוטה — „בכה, ובתופפו באגרופו על חזהו הרחב, הבולט והבריא, צוח מתוך דמע:

— דם רוסי, דם רוסי, דם פרבוסלוי! התרע, לוין, מהו דם רוסי? אלו צוה לי, נו, לו גם הפלדפיבל: דקור את אביך, או את אמך, דהיינו את אמך יולדתך, נו, — דקרתי! באלהים נשבעתי, דקרתי!"

על השלישי נחה רוח גבורה ויחטוף קנה רובה ונטל אותו "על היד" „יבציריחת אורא" משונה ריץ בחמת כחו, השתער ויתקענה לתוך הכותל.

ואחרי כן נשמעים קולות ההרמוניקה.

היהודי השלישי הוא מנדל קרפיבקא, סנדלר הרוטה. גם הוא היה נשוי וב"עמדו ער" בלילה "הוציא מתוך כיסו את תמונת אשתו" וישקנה בקריאות חבה: בת שבע'ניו,

בת שבע'ניו". קרפיבקא זה התרועע עם לוין, שהיה אוהב לשבת בערבי החרף על יד מלאכתו של הסנדלר ולהשתקע בהסתכלות בהכאות המסמרים". בעמדו על המשמר להיות „ער" התחיל מהרהר: עוד ששת ירחי עבודה נשארו. „עתה עת צרה. אנשים ברוטה מעט, בצעירים אין משתמשים עוד, וכשאלה הנועדים ילכו, אז — היום עמוד ער, מחר לך למשמר, מחרתים נסר עצים וכבד את הבית, ומראש החדש עוד תתחיל העבודה במבשל! הפלדפיבל הזה הלא אינו משגיח גם בסנדלר!"

ובהגיע היום שבו נועד משלוח הרוטה על פי צרופי המלחמה נאספו בערב כל הרוטות בחצר הבטליון הראשון אל התפלה.

„קרפיבקא לא גרע את עיניו מלוין, שתעה כשכור בראש גלוי, טעון מכל עבריו. ונשק לכל אחד, שאך מבטו נפל עליו. פניו קדרו, לשתותיו נפלו, השריטות והחריצים, שמסביב לגלות עיניו, נתרבו ועמקו, חוטמו עטה עין תכלת והתבלט; וקרפיבקא הבין ברגע זה, כי לא אך עתה, אלא כל שלש השנים היה זר לרעו, זר לגמרי, ונפשו סלדה: „לו מהר הדבר לחלוף!"

„ובערב עם חשכה התאסף כל הלגיון בחצר הבטליון הראשון". הרוטה המצורפת הגדולה נכנסה באמצע הרבוע שבו נערך הלגיון. הגינירל נשא את משאו. „מכל דבריו נבחנו והיבנו להמון הנאספים רק קריאתו הנמרצה: „כידוניכם צריכים להתאדם בדם!" ואחרי כן נשמעו קולות קוראים „הורא!"

והציור תם.

הקורא רואה כי כל משא ומתן אין בציורו של ה' שופמאן, ורק תיאור פשוט של חיי אנשי הצבא. ואולם הרצאת הדברים יפה ונחמדה מאד. באופן כזה מספר רק איש שיש לו כשרון. אכן יש לו לציור הזה ערך כללי יותר משיש לו ערך יהודי, אחרי שהטפוסים היהודים לא יצאו מתחת עטו של המספר ברורים די צרכם ואין החותם היהודי טבוע בהם. וגם זה טבעי. בעבודה בצבא מסתגלים היהודים אל יתר חבריהם עד שאין הבדל ניכר בין אלה לאלה. רק בקרפיבקא ניכר צלם „היהודי" אם מעט ואם הרבה.

במחשבות המדכאות ביחוד את הצעירים היהודים בעבודתם בצבא לא נגע המחבר כלל. הציור כתוב בסגנון אוביקטיבי, ולפעמים הוא יבש יותר מן המדה. ואולם, שונה אני, הציור כתוב ביד איש שיש לו כשרון: עין רואה ומסתכלת ולב הוגה.

ד. הילנער.

הַ צַּ עַ ר.

אֲנִי בְּיַלְדוּתִי הִכַּרְתִּיו – וָאֹהַב
לָנוּחַ לִפְעָמִים בִּזְרֹעָיו.
וַיְהִי לִי בִּבְדִידוּת נְעוּרַי יְדִידִי
וּבְחַיַּי – מְלַוִּי הַיְחִידִי.
וְהָיָה כַּחֲרוּב עֵין יַלְדוּתִי הַבְּרוּכָה,
וָאֶשְׁאַב מִמְּקוֹרוֹ – מְנוּחָה;
וְנָח כְּאֵד־קַיִץ עַל שַׁדְמוֹת הַקָּמָה,
וְרִוָּה חַרְבוֹנֵי הַנְּשָׁמָה.

בְּשָׁעוֹת הַדּוּמִיָּה הַנָּאווֹת הוּא בָא בִי –
וְהָמָה כַּכִּנּוֹר לְבָבִי;
וָאַקְשִׁיב כִּצְלִילֵי הֵד שִׁירָה רְחוֹקָה
אַט עוֹלָה בִּדְמָמָה וּבוֹקְעָה,
וּמְלֵאָה הַשִּׁירָה גַּעֲגוּעִים לֹא־בְרוּרִים
עַל אָבְדַן הָעֵדֶן בַּנְּעוּרִים,
עַל תִּקְוָה לֹא־בָאָה וְתַאֲוָה לֹא־נִהְיָה,
עַל אַהֲבָה שֶׁלֹּא יְדַעְתִּיהָ.

כִּי נָזוּ הַחֲלוֹמוֹת, רִמּוּנִי תִקְוֹתַי,
נִיְהִי לִי לַחֲלוֹם חֲלוֹמוֹתַי;
וְעֵת עוֹלָם הַנְּגֹהוֹת לָנֶצַח לִי חָרָב -
לִי נִשְׁאָר הַצֵּל וְזָהֳרָיו;
וְאִם עָבְרוּ עֲלוּמַי לְלֹא־אֹשֶׁר וְאוֹרָה –
עוֹד הֹמָה הַנְּשָׁמָה וְקֹרְאָה,
וְשִׁירַת הָאֹשֶׁר שֶׁאָבַד לְעוֹלָמִים
לֹא תִדֹּם בַּלֵּב כָּל הַיָּמִים.

יעקב פיכמאנן.

ליל חרף

על פני רחובות מזרח־לונדון.

מִכְּתבי נודד.

מאת יעקב שלום קַצֶנֶלֶנְבּוֹגֶין.*)

ממבוי למבוי, מרחוב לרחוב תעיתי בליל חרף קר כסוי ערפל ומשוקה אד גשם.

כיסי שלי כבר נתרוקן לגמרי; גם בטני היתה ריקה. זה ימים אחדים לא טעמתי טעם לחם ולא הריחותי ריח תבשיל.

כוס תה שתיתי בבקר במעוני. הפרוטות האחרונות היו זה ככר מתמעטות והולכות, ואחדל לשלם שכר דירה. בעלה הבית היתה שרויה בכעס, ותחדל לספר עמי על השכנים ועל השכנות וכעשר פעמים כבר רמזה לי בדברים ברורים, כי לא נאה לג׳ינטלמן אמתי לבלתי שלם שכר דירה בעתו... ואני הייתי מנענע בראשי לאות הסכמה, כי זה באמת לא נאה.

בבקר היום ההוא ברדתי מן העליה, ששם, בקרן זוית אפלה — ספק מאורת כלב, ספק לול של אוזים — היה מעוני ונכנסתי אל חדר המבשלים לגרש קצת את הקור שחזר לתוכי ויקפיא את דמי ובשרי, נדמה לי שבעלת־ביתי הביטה בי ברחמים ורוך, ובהגידי לה כי רצוני ליהנות מעט מחום הגחלים הלוהטות אשר על הכירים, גמגמה בפנים מסבירות קצת:

— הן לא באת לאכול אותן! הגחלים לפניך, התחמם כאות נפשך. האם היזק ממון יש לי מזה? הלואי שלא היית לוקח ממני יותר מזה...

נגשתי אל הכירים. הגחלים הלוחשות צחקו לקראתי בצחוק של זהב ואושט להם את ידי הכחולות לאות ברית אהבה ביני וביניהם. בעלת הבית התחילה משעלת בקול רם, מוציאה הברות מקוטעות. מלים לשליש ולרביע ועוד הפעם משעלת לתוך הסינור. ידעתי היטב כי כל התעלולים האלה הם מיני רמזים והכנה לאיזה ענין

---

*) המחבר הצעיר של הרשימה הזאת שבק פתאם חיים לכל חי — ימים אחדים אחרי ששלח אלינו את כתב־ידו זה. כתביו המעטים, שפרסמנו ב„הדור" (נצנים, אנחות), העידו על אותות כשרון לא־מצוי, ועוד יותר נתנו תקוה לימים הבאים, והנה בא האסון. ימים מעטים אחרי שנתקבלה רשימתו זאת, באתנו השמועה מעיר ציריך מקום מגוריו, כי הוא ואחדים מחבריו יצאו בסירה קטנה לשוט על פני הנחל אשר שם, ואנית קיטור באה פתאם ותפגע בם ותהפך את הסירה על פניה. כל חברו אשר עמו נצלו, ורק הוא לבדו טבע במים. חבל על החיים הרעננים!

המערכת.

נכבר מאד, ואולם את פירושם לא יכולתי להכין בשום אופן, ולכן החלותי מרגיש בלבי איזו דאגה מסותרה, פחד מפני דבר לא נודע, ואצנר על גבי הפחמים ואסיח להם את צערי ואשב עליהם מהבל פי, ויתלקחו ויתאדמו ויצחקו לקראתי בצחוק של תנחומים, של חום, של אהבה, ויחם לי וינעם לי מאד מאד...

פתאם פנתה אלי בעלת־הבית ותציע לי לשתות כוס תה.

רבונו של עולם! מה זאת?! בודאי רוצה היא לתלות אותי היום: קראתי באיזה ספר קדמון כי להיוצאים לגרדום היו ממציאים ביום העונש את כל משאלותיהם.

ואני בולע כל לגימה ולגימה במהירות משונה וברעבתנות מצומצמה, בולע ומנשם בחזקה, משיב רוח ומברך על החום הנעים המשתפך בכל גוי המוקפא, כשם שקללתי בלילה את הקור הדוקר והמסמר את בשרי.

— היודע אתה, מיסטר קלמנסון? מתחילה ה„מסטרים" מדברת בקול כבוש ונחר מאד ואחוריה כלפי פני.

— בודאי. בודאי אני יודע, מיסטרים דז׳קוב! את הכל אני יודע... אָה אֶה, תֵּה יפה מאד, חי נפשי...

— הן עליך... עליך, מיסטר קלמנזון, לעזוב היום... לעזוב את דירתי היום... לעזוב היום...

טוב מאד! זוהי ה„תליה" שאותה יגורתי. יהי שם אדני מבורך שנפטרתי בזול!

— היינו, איך זאת? כיצד לעזוב פתאם את הדירה?!

אני מעמיד פנים של תם, נותן את הכוס על השלחן ומסתכל פעם אל אחורי בעלת־ביתי ופעם מרכין את חוטמי על ענולי הארים החמים והנותנים ריח שהתרוממו מתוך הכוס ונכון אני לסרב קצת, שמא יעלה בידי לבטל עוד את הגזירה.

— איך זאת? כיצד?!... פִּיששש... ראיתם את „הפריץ" שלי?... כיצד?!...

— מתחילה פתאם מיסטרים דזקיב לחקות אותי בהתלהבות, משפשפת את הקדרה בכעס ובמהירות ומדברת אלי בלשון נסתר.

— לו היה בן אדם זה לפחות שותק! מצח נחושה... אין אלהים בלבו!... זה ששה שבועות, ברוך־השם, שלא נתן לי אף פרדינג אחד והוא עוד שואל וטוען... זוהי חוצפה!... בר־נש זה מרמה... נו, מילא... דע לך! פונה היא פתאם אלי ומפסקת לשפשף את הקדרה — דע לך! היום תפנה את החדר ויהי מה!... היום הזה יכנס למעונך מיסטר יעקבזון, איש טוב ומנומס וג׳נטלמן אמתי; אינו דומה אליך כלל וכלל; ואתה, יכול אתה ללכת לארבע רוחות השמים אם רוצה אתה...

— בודאי, רוצה אני...

— איני יכולה להחזיק בביתי לשם מצוה... לו היה לפחות אדם כשר וישר — מוסיפה היא לטעון לעצמה — לא ולא. הולך קרוע ובלוי, אינו מתפלל ולא כלום, ככלב להבדיל... לשנות את העולם הוא חפץ! ינסה קודם כל לשנות את עצמו, טפש!...

— אשנה, מיסטרים דזקוב! אשנה, גם אותך, גם אותי, גם את כל העולם כלו, הלא תראי...

— הוי, רבונו של עולם, חבל שאין איש אשר ישמע ויצחק! אדם הולך בלי מכנסים ובלי נעלים, חי, — אל נא יענשני אלהים — ככלב להבדיל, אינו מתפלל ולא כלום, לא העולם הזה ולא העולם הבא, והוא ישנה את העולם, הוא, מיסטר־פיסטר קלמנזון... השמעתם, הראיתם אותו, דגבור שלנו? חבל שאין איש אשר ישמע ויצחק...

אני גומר לשתות את התה, מחכך את ידי, משעל קצת ומתחיל להוכיח לה כי אין הדבר נלעג כל כך כמו שתחשוב היא, כי למען הביא מהפכה בעולם אין צורך באוצרות רוטשילד, ומתחיל להביא ראיות והוכחית מן ההגיון ומן ההיסטוריה. אך סבלנותה מתפקעת פתאם והיא צועקת:

— אבל למה לי הפילוסופיה שלך? ! אלמנה עניה גם אני. לך לך אל העשירים, ארבה, לך אליהם והתפלסף עמהם... לך לך, מיסטר! די סבלתי ממך, די... המחויבת אני?...

— בוראי לא.

קולי היה רך מאד, כמעט כמתחנן. פני נפלו. היא הסבה את פניה אלי ותסתכל בי. עינינו נפגשו רגע, ותורד את ראשה שנית על גבי הקדרה ותכעכע בקול רם. רגעים אחדים שוררת בינינו דממה. היא מתחילה לשפשף את הקדרה ברעש גדול ובחריקה נוראה. כמדומני שהיא מנגבת את עיניה בשרוולה...

— כל הארץ לפניך, מיסטר קלמנסון! הארץ גדולה, אל תדאג...

— יודע אני כי כל הארץ לפני וכי גדולה היא... האח!.. גדולה!..

ובשעה שתים־עשרה יצאתי את הבית.

בגדים וכלים לא היו לי. הכל כבר הלך אל ה„דוד" היקר. רק ספרים אחדים נשארו לי שבשבילם לא חפץ ה„דוד" לתת כלים ואתנם לבעלת מעוני למזכרת אהבה וידידות „ממני הדר ואינו משלם".

בבטן ריקה, בכים נבוב, בלב מלא רגשות סוערים ובראש הונה וממציא מחשבות הריסה ומהפכה תעיתי בחוצות לונדון כל אותו הלילה, עד שהתחילו פני המזרח מכסיפים...

לו ידעו עשירי העיר הזאת את כל הקללות, התחלואים הרעים והיסורים הנוראים שהכינותי במשך טיולי באותו לילה וסדרתים בשבילם לעתיד לבא, כשיהיה רסן הממשלה בידי וביד חברי הטובים; לו ידעו אף מקצת מן המקצת, אז בודאי אספוני לאיזה חדר חם ונתנו לי מטה לשכב עליה ושמיכה להתכסות בה וחלה בחמאה...

היום היה יום סגריר. מבקר עד לפנות הערב לא חדל גשם דק מטפטף, כמו מתוך נפה, בקמצנות ובעקשנות אכזריה יחדו, ועם חשכה חדל הגשם לגמרי ועל השמים נשארו עננים שרבצו במנוחה ובהשקט, בלי סדרים, מפוזרים ומפורדים.

חמרים חמרים, קרעים קרעים, כאלו הקפיא היוצר ים חומר לפתע, ויחכו רק לשעת הכושר להריק את רוב ה„ברכה", אשר עצרו בקי־בם, על הארץ ועל התועים עליה...

שכבת אד קלה, כמראה עשן מפוזר, ערפלה את האויר.

הלבנה עמדה מאחורי החומות, רועדת וחורה ומשקיפה מתוך גלי העננים, וכאלו תתבייש להסתכל בפני הארמה שסרחה כל כך, היא ממהרת שנית להתעטף בטלית שחורה. הקור התגבר. הרוח הדוקר והלחות עשו את האויר קר מאד.

כל היום ישבתי בביבליותיקה וקראתי מכל הבא בידי: מיני מעשיות משונות, שסמרו שערות בשרי כמעט מפחד, וגם מין פילוסופיה משונה, שמוחי כמעט שלא התפוצץ תחת סבלה הקשה. ולפנות ערב כשהגיעה שעת נעילת הבית הוכרחתי לעזוב את הספרים ביחד עם החדר החם, אשר בעונג גדול הייתי תופס לי מקום תחת אחד השלחנות שבו, ואצא החוצה. המחשבות והרשמים השונים, ששאבתי מן הספרים במשך כל היום, התערבבו בקרבי והתבלבלו ויהיו למין בלילה משונה, שגרמה לי, פשוט, חפץ להקאה. או רקקתי הרבה רקיקות של גיעל ושאט נפש וכוונתי לכל הספרים והסופרים, ולאור הלבנה או בחשכת איזו פנה נסתרת החלותי לחשוב מחשבות בעצמי, מחשבות העומדות ברומו של עולם, שגורל כל האנושות תלוי בהן, שצריכות היו להמציא מנוחה לנויות מרוכאות ולחם לקיבות רעבות.

ממחשבותי אני בתחלת הערב היתה לי קורת רוח מרובה. הרבה עולמות בניתי והרבה אמתיות גליתי ועל הרבה שקרים הפיצותי אור רב, ושמח הייתי מאד על שעלה בגורלי לנוד הלילה תחת כפת השמים, בתוך המרחב החפשי, במקום שבלי מעצור יכול היה דמיוני להרקיע לשחקים...

בשעה העשירית סרתי פתאם לבית אחד ממכרי, מיסטר זוננשטין. כניסתי זאת היתה זרה ולא צפויה כלל גם לי גם לאנשי הבית.

מיסטר זוננשטין הוא צורבא מרבנן, ברוך־השם, עסקן גדול בעניני הצבור ולעסקיו הוא אין הוא דואג לכאורה כל עיקר. זוגתו היא עקרת הבית ומנהלת את העסקים, והוא עסוק כל הימים והלילות בענינים צבוריים. היא אשה כשרה ומשכלת, מדברת „אשכנזית" ומתפלספת עם בנותיה הצעירות על ערך המצוות המעשיות והדלקת הנרות. בבעלה מתנאה היא שלא בפניו ולועגת לו ומריבה בו בפניו. הבנות מדברות אנגלית בשעת רתחה, כשצריכות לדבר דברים כבושים או כשאורחים מכובדים מבקרים את הבית וקוראות לאביהן שלא בפניו: „רברנד", וטעם ונימוק יש לכנוי זה: בתחלת בואו הנה הי׳ה שמש בבית־הכנסת, ולעת מצוא גם בעל־תפלה ומוהל.

ליהודים הלונדניים מתיחס מיסטר זוננשטין בגאוה, כמעט בבוז. כשבאתי אלי בפעם הראשונה והוא מכיר אותי עוד מביתי, אותי ואת כל שלשלת היוחסין שלי, הואיל לדבר עמי הרבה ויספר את כל פרשת גדולתו ויצייר לפני את היהודים הלונדיים.

— מה אתה חושב, קלמנזון? כאן יש בני אדם? כאן בלונדון הבירה יש בני אדם? טועה אתה קלמנזון, פה לא רוסיה... תצא החוצה וממש רעדה תאחוך:

צילינדרים, נעלי־יד יפות, בגדים, נו, ממש בגדי דוכסים, וטבעות זהב על כל האצבעות, מורי־שעות ושרשרות של זהב, פיץ־מיץ, פִּיש־פַּש. ג׳נטלמנים אמתים, אתה תבהל, מיניסטרים בודאי.. נו, זאת לא דוקא, סנדלרים וחיטים מהחל ועד כלה... התמצא פה איש הגון אחד? אף לא אחד! וגם פני העיר, כביכול, מי המה? במחילה מכבודך, עוד הפעם חיטים וסנדלרים. באחר, זוהי ארץ הסנדלרים, להוי ידוע לך...

אותי הוא מכבד קצת. אוהב הוא איש היודע ספר ומיוחס, אם כי מסכים גם הוא לדעת בנותיו, כי העיקר הוא יחוס עצמו בכל זאת — הוא מוסיף בצחוק של ערמה — לא רחוק מן האילן יפול התפוח, וגם ינעם לו יותר אם שרה שלו תצא במחולות עם רבנית משתצא עם איזו סנדלרית. רק אין לו קורת רוח ממני. הנני — לפי דברי הבנות — „איש לא־יצלח׳: איני מנקה את נעלי כהונן, אומר „מטפחת חיטם׳ במקום „מטפחת כים״, ופעמים אחדות ראוני אוכל ברחוב. באחת, איני ג׳נטלמן. ובכל זאת יכבדני: אוהב הוא את המשכילים; גם הוא היה לפנים משכיל. אמנם עלי יש אומרים כי אתערב עם אנשים שאינם מהוגנים כלל וכי ברעתנו להפוך את סדר העולם. ואולם אין בכך כלום; כל זה הוא מעשה ילדות וכשאשא אשה וארגיש רחים על צוארי, אעזוב בודאי את כל התעלולים האלה ואהיה לאיש מהוגן.

אני נכנס הביתה ואומר „ערב טוב״, מחכך את ידי זו על גב זו ואומר אה־ה־ה, מודיע כי קר מאד בחוץ ותופס לי מקום על יד השלחן.

— נכנסתי כך, אגב אורחא — מתחיל אני מגמגם בתור התנצלות — מכיון שעובר אני לפני ביתם, לרגלי איזה ענין, אמ־תי: אסורה נא...

הבת הבכירה יושבת לפני הכירים הבוערות, ובהכנסי תפגשני ב„ברוך הבא״ וב„שלום עליכם״ ומלוה את הדברים בצחוק של לעג ובטול, שיש בו בכל־זאת גם איזו קורת־רוח מסותרה על כניסתי.

הצעירה מעיינת בספר ומושיטה לי את ידה מבלי הרים את עיניה. אני לוחץ את היד עד שתרגיש כאב והיא אומרת בצפצוף מבלי הרים את הראש:

— אַי אַי, מיסטר קלמנזון! גם זה כבר מתחיל „אותם המעשים״...

בעלת־הבית שואלתני אם ברצוני לטעם מן הדגים הצלוים שהיא עוסקת עתה בצליתם.

— חן־חן, איני רוצה כלל לאכול, אני מלא.

— מדוע? כבודך אכל בודאי זה לא כבר את א־וחת הערב?

— בודאי ובודאי.

— כבודך אכל מאכלי בשר או חמאה?

— אכלתי תרנגולת צלויה...

— אָ־ה־הא!...

נדמה לי שהגברת הטפשית הזאת הטילה ספק בדברי. היא שמה עיניה במגבעתי השחורה, שפניה הספיקו כבר להלבין קצת מזקנה ותעבירן הלוך והסתכל בכל הטואליטה שלי עד שנחו על נעלי ואז עכר צחוק קל על שפתותיה, ותסר

אל הדר המכשלים ותגש אל המחבת אשר שפתה על הגז הבוער ותשם עליה חמאה ותניח עוד דג אחד לצלות. וגם הבנות נשאו את עיניהן ותסתכלנה בי, ושתיהן כאחת החלו לשעל בקול רעש גדול אל תוך אנפיהן.

וכשחדלו לשעל אמרה הבכירה כמדברת אל עצמה:

— נו, רבוני של עולם! — והצעירה גמגמה בחשאי:

— מה גדול הכיבר שלך, יוצר כל!

מר זוננשטין, שישב כל העת שקוע כלו בקריאת הפרוטוקולים של „ועד בתי הכנסיות המאחדים" ולא הרגיש בי, נשא פתאם את עיניו ויבט בי מבעד לזכוכיות המשקפים.

— מאין, מיסטר קלמנזון, בשעה מאוחרת כל כך?

— אני עובר ברחוב לפני בית כבודך לרגלי איזה ענין ואמר: אסורה נא מעט אל ביתו. ראיתי אור דרך החלון ואמר: אסורה מעט... קר כעת בחוץ; עלי עוד הרבה ללכת... הרבה...

זוננשטין הרים את משקפיו על המצח, נשען על שתי ידיו ויבט בי במבט מלא שעמום ויפהק... ואנכי קמתי במהירות, כאלו פתאם נשכני נחש, ואעזוב את הבית.

היה קרוב לחצות הליל. הרחובות החלו מעט מעט להתרוקן. הטרמויים החלו לעבור לעתים יותר ויותר רחוקות. התנועה המלאה עסקנות חדלה לגמרי ומפנות שונות, ממבואות אפלות, החלו להראות מיני בריות משונות, „אורחי לונדון של לילה".

מורה השעות שעל גבי המגדל הכה שתים עשרה. הרחובות נתרוקנו כל עיקר מאנשים „מהוגנים" רק לעתים עובר עוד איזה ג'נטלמן שנתאחר, ארוך ודק, בעל צילינדר גבוה, שלוב זרוע עם לידי צנומה ואדומת הלחיים כמראה ריאה לחה, ככל שאפשר לראות לאור המנורות.

הנה מתחילות צפות ועולות מתוך חשכת המרחק סכות של מזון נוסעות, וסביבן מתלקטים ג'נטלמנים ולידות נפוחים; הללו שותים איזה נוזל שחרחר, מעורב באבקה מרה — קהוה בלשונם — שותים ומתלוצצים בבדיחות, אוכלים מיני לחמניות משונות ומשוחחים בין כך, מתוך הנאה של בטלה נעימה, על המחיה ועל הקור, על מקרי היום ורעותיו המרובות, ואלו מתהלכים סתם סביב הסכות, הידים נתונות בתוך כיסי המכנסים, הלוך ילכו מסביב ומרקדים לפעמים רקודים של בדיחות, כביכול, ועל פניהם לעג של בטול וגאותנות, כאלו לא לפי כבודם הוא להשתתף באותה סעודה תחת כפת השמים; אך רבים אינם יכולים או אינם חושבים לנחוץ לכסות על רגשי לבם, מתחככים ומסתכלים בקנאה גלויה באלה המאושרים השותים נוזל חם מעלה אדים מלאים ריח, רועדים מקור ומשתדלים לבוא בדברים עם הסועדים ולהגיתם בדברי חדודים. על יד אחת הסכות עמדתי גם אני ואסתכל

במאושרי העולם הזה, מעיין היטב בתנועות השפתים המלחכות ויונקות ברעבתנות ומקשיב לצלצלי הלעיסה, משתדל להוכיח לעצמי כי התשוקה הזאת המתעוררת בקרבי היא לאו דוקא, כי איני חפץ כלל לאכול מין בלילה משונה ולשתות נוזל דלוח כזה... אלא מה פרושה של צביתה זו בבטן ובחך? זה מעשה היצר הרע שנשאר לי בירושה מבית־מדרשי הישן שעדיין לא הספקתי לעקרו כלה.

בדממת הרחובות מתחילות נראות סצינות מיוהדות כמינן, המבריחות מאד את הנודדים הרעבים וממתיקות את סעודתם של המאושרים...

הנה אשה מושלכה באמצע המדרכה. פניה — מין אשפה משונה מלאה תלוליות וחריצים, גומות וחורים — ארומים מאד, כאלו עור מעט והדם יתחיל לזנק מהם, שערותיה פרועות, מעורבות ומודבקות ברפש לח, הבגדים — כאלו זה עתה יצאו מתוך טבילה באשפה. שוכבת היא סרוחה לרוחב המדרכה בפשוט ידים ורגלים, חורקת בשניה וקצף על שפתיה ועיניה פקוחות ולטושות ורעידה קלה עוברת לפעמים בפניה, והיא מפרכסת בידיה, מניעה ברגליה ומנחרת כבהמה שחוטה.

המון סקרנים סובבים אותה, מתחככים ומספקים ושבעים נחת מקומדיה זו של לילה. פוליסמן מרים אותה ומנסה להקימה על רגליה, צובתה בלי אצילות יתירה ומבקשה בינתים שתלך לעזאזל היא ואבותיה ואבות אבותיה, והאשה מוציאה קול נחרה כבושה וצרודה כמו בשעת יציאת נשמה.

הקהל הרואה את המחזה המצוי והמבדח כל כך, נותן את לבו אליו יותר ויותר. מה יהיה סוף הדבר? לאין יובילוה? ההתעלפה? הישנה היא בשינה כל כך חזקה מחוך שתיה יתר מן המדה? או אולי כבר מתה? האח! עד כמה כל זה מושך את הלב!

זמן מועט תשכב ברומיה, כאלו קפאה כלה, ופתאם היא מתחילה שנית מפרכסת בידיה וברגליה, מנגרת בגרונה, שולחת את הלשון ומלחכת בו את רצפת המדרכה, והקהל מסביב ההולך ומתרבה מקשיב בדממה ובענין רב לכל הנעשה והמדובר, וכל אחד שקוע בעולמו. בינתים מתחוללות גם תגרות קטנות בין הקהל ובין השוטרים. נודדי הרחובות לוחמים מלחמת מגן: מגנים הם על זכויות אזרחיותם ברחוב הלילה, לעשות ולראות כל מה שלבם חפץ; אך לא כן דעת „המפקחים על הסדר": חושבים הם לחטאה לתת לקהל גדול להתקבץ במקום אחד ולעשות כל מה שלבו חפץ — והם לוחמים מלחמת תנופה ומניאים את הקהל מלהסתכל ומגרשו קצת.

פעפועה! עוד שוטר נגש דומם, שקט ובוטח.

— מה הוא הדבר?

— לך לתחנת הפוליסיה והבא ענלה.

נדמה לי כי המתעלפת מקשיבה היטב לכל המדובר ורוחה נוחה מאד מכל מהלך הענין...

עוד מעט ושלשה שוטרים, ואחריהם סקרנים וסקרניות רבם, באו והשכיבוה בעגלה והעמידו עליה את הסכה, ויובילוה לתחנת המשטר.

— היא הוליכה אותם שולל — לחש לי בחור גדול קומה וצנום בהנאה גדולה ויתחכך מרוב נחת רוח, וישלח את לשונו וילק את שפתותיו מרוב מתיקות.

— לאיזו תכלית?

— לאיזו תכלית?! חא־חא... לאיזו תכלית... טירוני אתה... כלום אינך מבין? למען יהיה לה איזה מקום ללון. עתה, אל תירא, עתה תישן כנכירה... אָה הא!...

— אי מזה אתה יודע כל זאת?

— אי מזה אני יודע? מעצמי... בעצמי ראיתי איך צחקה ברגע שהשכיבוה... כן, ראיתי.

הבחור שלח עוד הפעם את לשונו וילק את שפתותיו ויזום לי בערמה.

זהו באמת רעיון ניניאלי! דרוש יהיה לי להמציא מין שעשוע כזה כשהרגלים תלאינה לשאת עליהן את הגוף.

הפוליסמנים עם העגלה בעלת שלשת האופנים הרחיקו ויאבדו בתוך החשכה עם גבורת הרגע, שזכתה להמשיך עליה את שימת־לבם של כל נודדי הרחובות, ואנכי התנהלתי לדרכי, הלוך והבט לצרדים, מסתכל השמימה ומעיין בחומות החשכות.

עוד הפעם שקט הרחוב. רק פה ושם מסביב לסכות המזון מתלקטים יחפים אחרים, מנקשים בשניהם ומחככים את ידיהם זו על גב זו, מפזזים על רגליהם, שותים קהוה ומפעפעים בשפתותיהם ומחליפים זה עם זה ועם המוכר אותה היריעה הנכברה, כי אחרי יום וערב של נשמים הלילה קר מאד. והרוח הומה ומילל ומתפרץ אל תחת בגדי העליזים האלה ורקוריהם מתרבים ומתגברים, והמה רוקעים ברגליהם ומוחאים בכפיהם ומנמנמים פעם אחרי פעם: „ארור“ ו„לזאול“...

הנה אני רואה איזה דבר חי נשען על „גדר המודעות“, דומה יותר לצלם עשוי דונג מהיותו דומה לילוד אשה. מסתכל הוא השמימה בעיון רב, כמחפש דבר מה, נשען על קיר הגדר, מתכוץ ומצטמצם וזורק ריקו לעתים קרובות. תחת זרועו בולט ויוצא איזה תוך, שמיד בראותי אותו התגנב אלי איזה חשד... אני מתקרב אליו. הוא מזרקף ומסתכל בפני, בבגדי, ברגלי, וצחוק קל עובר על פניו. הזקן המדולדל והמלוחלח — זקן תיש קטן ומחורר — התחיל מתנועע: האדם מדבר...

— יהודי?... כן, יהודי... רואה אנכי...

אני מנמנם איזו הברה לא־ברורה, שיש בה מעין הסכמה וקצת רנזה, כלומר: ובכן? ומה אתה רוצה? יהודי, יהי יהודי — ובכן?..

עומדים אנו זמן־מה ושותקים. פתאם אני פונה אליו בהתעוררות קצת:

— מהיכן יהודי? מה עושה בכאן יהודי עם טלית ותפילין תחת זרועו?.. אפשר ברצונך להתפלל ותיקן במנין עם החברה הזאת?... מתכוין אני לשם הלצה, בחשבי פתאם לחלול־כבוד לשתיקתי האולימפית לשוחח עמו בכובד ראש.

— מה עושה בכאן יהודי? כלום אין יהודי מבין? מן הספינה ירדתי שלשום...

נו, מילא, ירדתי... בכיסי רק פרוטות ספורות. אין מקום ללון. נו, מילא... אין מקום. ביום אחפש עבודה. חפצים אין... אתמול ישנתי אצל בן־ארצי, היום בא איזה קרוב... נו, מילא, לילה אחר... לא רע... עד הבוקר נשארו עוד כחמש שעות... נו — חפצים אין... אטיל קצת... חי־חי־חי... כן, מה תחשוב? איזו חפצים נחוצים ליהודי? טלית ותפילין ודי... כבר אפשר לעבור כך את כל העולם... כמה שנאמר: ואני במקלי עברתי את הירדן... זהו כלי־זין שלנו. לעשו נתנה חרב ולנו טלית ותפילין, כמה שנאמר...

אני מתחיל פתאם לכעכע בקול רם, מביט השמימה ומעקם את חטמי עקימה משונה, לאות כי יורע אנכי את הפילוסופיה הזאת. האדם של דונג, כנראה, הבי כי מטיל אנכי ספק בישרת התפלספותו ומקוריותה ונשתתק.

עברה רוח חרה, חזקה. גזרי העננים שצפו על פני הרקיע התפזרו לצדדים ותשקף הלבנה... האדם של דונג קפץ פתאם ממקומו, נשא את עיניו השמימה, עמד לאחוריו כלפי הלבנה ויקרא בשמחה:

— צל! צל כרבעי, צל שחור... רצונך לקדש את הלבנה, יהודי? חי־חי־חי...

— לקדש את הלבנה? מדוע לא? הלבנה היא כלה נאה וחסורה — מתכוין אני לשם לצון — מדוע לא אקדשנה?... אך האדם לא שם עוד את לבו אלי. הוא הישיר את רגליו, שפשף את ידיו על גבי עמוד של פנס ויגנבן בכנפי בגדו, הביט אל הלבנה בפעם האחרונה והתחיל לקדש את הלבנה בתנועת כל הנוף ובנעימה, לשמחת לבם של נודדי הרחוב, שלא מנעו, כל אחד מהם לקלוע בו איזה חץ של לצון.

אנכי עמדתי קצת מן הצד, ידי תחובית בכיסי מכנסי, ואחשיב לי לנכון לצחק באיזה מין גאוה משונה.

— שלום עליכם! פנה אלי האדם של דונג פתאם באיזה מין תרועת נצחון משונה.

הסתכלתי בו בפנים שוחקות זמן־מה ולא השיבותי כלום... הוא התרגז.

— נו, נא... מפסיק! שלום עליכם?!

— עליכם שלום — עניתי בקצת צחוק.

— שלום עליכם!

— עליכם שלום — עניתי ולא עוד בקול.

„מי זאת עולה מן המדבר מתרפקת על דודה"...

יקחהו אפל! הוא מתחיל בדבריו ובמעשיו להיות לי למשא.

— „מי זאת עולה מן המדבר... מתרפקת על דודה"...

ומשקיף אני אל הלבנה הרחוקה שצפה בתוך הררי עננים בהירים ואפורים, לפעמים נסתרת כלה ולפעמים טובלת רק בים תכלת, כאותו הברבור הלבן על דכיי

המים בשעת הסערה — ונרמה לי כי איזו יפהפיה לבושה כלה לבנים אני רואה מטילת בין אילנות עטופי שלג...

— חדש טוב ומבורך! אומר לי האדם של דונג ונוגע בכתפי, מנער את בגדיו ומוסיף בהנאה:

— נו, עתה אנו טהורים ומחודשים, חדש חדש ומזל חדש... מה אתה מחריש, אחי?

אני עונה אותו בהרכנת ראש המשתמעת לכמה פנים וממהר להפרד מעליו: רוצה אני להסתכל אל היפהפיה לבנת הפנים הצפה בתוך הררי התכלת, ואדם זה כנראה, מתכונן להרצות לפני את פילוסופיתו.

ותועה אני הלאה הלאה, והרהורים נעימים ומים ממלאים אותי. אני מביט השמימה, מחפש את הלבנה ומתגעגע על היפהפיה לבושת הלבנים המטילת בין אילנות... ואני נכנס לאיזה מבוי בודד, והנני רוקק פתאם רקיקה של גועל, כעס והתמרמרות, כועס על השמים ועל התכלת שלהם ומקלל את הלבנה ואת היפהפיות הלובשות לבנים ומטילות מתוך בטלה, עומד באמצע המבוי, מכה במקלי על הרצפה הנרפשה ומביט על הארץ ועל השוכבים עליה. הלבנה בכל מקום ומקום סכלה היא, כמפורסם מכבר, ואולם בלונדון גם רשעה היא: בכל מקום אשר היא באה לשלוח את קרניה החורות, שם אין עוד מנוחה לישני הרחוב, כי עיני הפוליסמנים צופיות, ואין הם מרשים „להפריע" את הסדר. אך במבוי בודד וחשיך זה גם הלבנה בכל אכזריותה אינה מאירה שם בכל מלואה ופגסי הרחוב — אלה ששני הלילה להחברה היחפה — אינם שולחים שמה את קרני טובם. במבוי זה בין החומות נצבים פה ושם נשענים על הכתלים או שוכבים למחצה על גבי המפתנים נערים וזקנים ומתנמנמים. ויש אשר הרוח תאחז בקרן זוית ותכפיל את זעמה, וביללה קורעת לב המבשרת־רע תתפרץ אל הישנים, תתגנב אל תוך בגדיהם הקרועים, תרימם ותכנס לתוך גויותיהם הערומות. תחליקם ותנפפם בנחת־רוח של רוצח מתנקם. והישנים רועדים ומוצאים הברות ברורות, מקללים את הרוח ואת המשיב אותו, חורקים בשיניהם, מנענעים בראשיהם נענועים של מחאה ואוחזים בכנפי בגדיהם כאלו ייראו שמא תשאם הרוח על כנפיה הקרות — ובמין חבה משונה יתדבקו אל הסמרטוטים, מתקפלים בם ומוסיפים להשתקע בתנומה של יאוש והתמרמרות... לא הרחק מן הגברים תפשו להן מקום גם נשים אחרות, שכבר נואשו „לעשות מסחר" הלילה, מתקצפות ומתעמות על הארץ ועל הדרים עליה ומנחרות מתוך שינה בכבדות ובצפצוף... ככה יישנו שוכני עוני וצלמות וככה ישאבו כחות חדשים ממעינות שנה המשכיחה את הכל, והמדרכה עם הרפש היא המצע אשר עליה הוצעו, כפת השמים העכורים עם העננים הקרועים הם השמיכה אשר תכסה אותם והרוח בהמיתה העציבה היא האומנת המישנת אותם והיא משוררת להם שירת ערש זעומה...

נשענה על אדן אחד החלונות עומדת נערה צנומה כחולת השפתים וחורת הלחיים. את ראשה מקיף סודר מלוכלך, אשר לפנים היה צבעו לבן, ואת החזה הדק והנופל עוטף מין קפטן שחור־צהוב עם צוארון שעיר אשר עלתה בו קרחה מרוב ימים.

צוארה דק וארוך, עד כי נדמה שעוד מעט והוא לא יחזק כח לשאת עליו את הראש ויתמוטט ויפול. עפעפיה חשוכי הריסים כחולים-אדומים ועיניה פקוחות. בראש נשען על חזה עמד אצלה נער כבן שבע עשרה ויישן. ידו הימנית חבקה את צואר הנערה וידו השמאלית נחה בתוך ידה, ונכר היה כי מתאמצת הנערה אשר לא תישן גם היא: בישנה יכולים היו שניהם לנפול ארצה לתוך הרפש הלח. פני הנער עיפים ודוים מאד, ונכר היה כי בכל נשימה ונשימה הוא מחדש את כחו אשר פג.

והמבוי הזה אשר נהפך לחדר שנה עורר גם בי תשוקה לישון, ואחל לחפש איזה מפתן להניח עליו את ראשי.

אך הנה נראה השוטר מקופל בבגד של בר עשוי דונג ועששית קטנה בידו; הלוך ילך מישן לישן ודוחף בו ונותן לו עצה טובה לפוז קצת, בכדי להפיק את השנה ולהתחמם... והישנים נוהמים כדבים חולים, כשמחרידים אותם מרבצם, אך חדלי אונים הם לעמוד על נפשם ורועדים מקרה, מנקשים בשניהם ומתחככים בהתמרמרות; הם נסוגים אחור, נרתעים מעט מעט וזורקים בפני השוטר איזה ולזול של תוכחה אשר יש בו מעין רמז ליושר הלב או קללה ואיום לעתיד לבוא. ביחוד מתקוממות ומתקצפות הנשים. על יסוד ההומניות היתירה, ביחוסם של הגברים למין היפה, תדרושנה שירשו להן את המדרכה והמפתנים הפנוים לשינת לילה, ואולם השוטר אינו נפתה להוכחות כאלה והוא שונה בהשקט ובבטחה את פזמונו הרגיל:

— נשו הלאה, הלאה! כרגע פנו את המקום, כרגע!.. ונדמה כאלו איזה הנאה משונה מרגיש בן־אדם זה להחריד את רבצם של אָחיו בני־העוני, ובאכזריות של שמחה הוא מגרש אותם הלאה לתוך הלילה השחור והלח...

המבוי נתרוקן כלו רק אני עומד עדיין בקרן זוית ומסתכל מה יהיה לצמד הנאהבים, והשוטר הולך ומחפש, מביט ובודק לאור עששיתו בכל פנה וחור — ופתאם פגעו עיניו באותו הצמד. עיניו נפגשו עם עיני הנערה, ויעמוד רגע מבלי הרהיב לשלוח יד ויוצא איזו הברה לא ברורה ויגמגם איזה דבר בלי החלטה, ואולם לאחרונה נגע בכתף העלם הישן ויחל לנענע אותו.

— שך! אל תגע!.. — נתנה עליו הנערה בקול צפצוף משונה — אל תרהב!... הנער התעורר בין כה וכה, כלו רועד ומתעטש...

— הה, אל מלא חנינה! סולי יקירי! ישן, אל תשם לבך אליו... אדוני היקר! פנתה הנערה בצפצופה אל השוטר בלשון תחנונים — אדוני היקר! זהו חתני, חולה הוא ודרוש לו לנוח, לישן קצת, חוסה נא, אל נא תפריעהו...

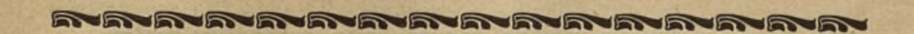
הלאה, הלאה! אין פה המקום, אין מקום לכם, כרגע התעופפו... אם חולה הוא ילך לבית החולים... חולה... יודעים אנו... הלאה!..

הנער והנערה נאחזים זה בזה התרחקו. הנער הלך ושתק והנערה לא פסק פיה מצעק וקלל קללות נמרצות, ולרגעים היתה מפנה את ראשה לעבר פני השוטר ותאיים עליו באגרופה הצנום... השוטר החיש את פעמיו ויגופף את אגרופו — דבר זה היה אות מבשר רע, וצמד הנאהבים נעלם כרגע בתוך החשכה.

ואני נשארתי זמן מה על מקומי, נפעם ורועד כלי וחושב מחשבות מרות ומקלל בלבי את כל האבירים והאכזרים אשר אינם מניחים לאנשים אמללים לישון גם על פני המדרכות הנרפשות...

יצאתי לרחוב אואיטשפל.

(סוף יבוא.)

רשימות שונות.

„אלהים יבקש את הנרדף" — ובני־האלהים, האנשים הגדולים, רגילים, ללכת בדרכיו ולהתדבק במדותיו. רק ככה אני מבאר לי את החידה, מפני מה זכה ה׳ ש״י איש הורוויץ, כי סוכך עליו ה׳ י״ל פרץ בכנפיו וינן עליו בפני קמיו.

זכות אחרת לא מצאתי לו.

הגעו בעצמכם: ה׳ פרץ מודה, כי „מר הורוויץ אינו נוקב ויורד עד תהומו של הענין", „אינו איש מקורי", „אדם לא עמוק וכ״ו", הוא רק „בעל הבית הגון ומשכיל" שלקק, בעוה״ר, מבאר צרה המטריליזם וכ״ו" —

ואחרי כל אלה הוא דורש מאתנו, כי נתחיב בכבודו.

על שום מה?

יכול אני להודות לה׳ פרץ, כי הענין שעליו דן ה׳ הורוויץ הוא נכבד מאד, שראוי היה להשיב עליו ביתר עמקות וביתר כובד־ראש משהשיבו בכל העתונים.

אבל מדוע זה שתק ה׳ פרץ ולא ענה מאומה? האמנם מקנא ה׳ פרץ לכבודו של ה׳ הורוויץ יותר מלכבודה של הספרות?!

ובכל אשר אני מוסיף לעיין בפיליטונו של ה׳ פרץ („הצפה", גליון 452), כן יגדל תמהוני על בעל־החצים, שיורה הפעם אל מחנה לא של האויב...

מתוך כעס בא לכלל טעות. הוא אמר, כי הרשות לכל איש להפריע את העושים והעובדים. הלא גם משה בא להפריע; אז היינו בונים את פתום ואת רעמסס!"

אבל מדוע זה כתוב לדראון שמו של אותו האיש, שהפריע את בנין המקדש, בקראו בלעג: מה היהודים האמללים עושים?

ואולם לא באתי בזה לסחור את דבריו של ה׳ פרץ — שנכתבו בכונה להגן על ״הנרדף״..

רוצה אני רק להעיר על דבר אחד, התמוה לי מאד.

ה׳ פרץ קורא בחמתו:

״אבל ״הדור״! זה ״הדור״ שמתחלת בריתו נדר להלחם בשקרים, בצביעות, בבטלנות וכו׳, מדוע התנפל הוא על ש״י איש הורוויץ? הלא גם זה גבור? גם זה שוחה כנגד הגל, גם זה מגלה ״פנים חרשות?״

מאריה דאברהם! האם כל ״המַעשות הטובות״ המנויות למעלה נחשבות לקנין מפלגה אחת, ואצל שאר המפלגות אין מהן אפילו משהו?... והאיש הבא לחלוק על ה׳ ש״י איש הורוויץ, הכי הוא חשוד על ״שקרים, צביעות ובטלנות״?

והכל בשביל מה?

בשביל שהוא ״שוחה כנגד הגל״?

האמנם דבר זה בלבדו עושה את האדם ל״גביר״, אם גם הוא חותר אל הבוץ?

הזאת היא דעת ה׳ פרץ?

מ. נ.

הצפירה

מיום 1 יולי 1904.

קוראינו במשך חצי השנה הנכחית כבר הספיקו להוכח עד כמה קיימנו את הבטחתנו בנוגע להשלמת „הצפירה" ושכלולה, שהבטחנו בראשית שנת־החתימה.

כמדומה שלא נגזם במשהו אם נאמר, כי מלאנו את הבטחתנו עוד יותר מבמלואה, עוד יותר מאשר התוינו לעצמנו בראש.

הגליון הספרותי הציורי־והמדעי שקוראינו מקבלים בדיוק בכל ערב־שבת, בתור אחד מחלקי הצפירה היומית, הוא אפוא עובדא חשובה וחדשה בספרתנו העתית, הכרוכה בעבנדה ובהוצאה מרבה של כמה וכמה אלפים רובל בשנה שאנו רשאים לפרסם אותה בגלוי נגדה נא כל קהל קוראינו, אחר אשר כבר עלתה בידינו להוציאה בדיוק, בזהירות, ביד רחבה ובעין יפה במשך חצי שנה, ואחר שכבר נמצא בידי הקוראים סכום גליונות גדול העולים יחד לכרך יפה ומהודר בחיצוניותו ובפנימיותו שראוי לעלות על שלחן כל איש ישראל חובב שפתנו וספרותה בתור **אלבום ספרותי** לקשוט ולנוי, למקרא ולשעשועים.

קוראינו בודאי ראו גם זאת, מה שנעים לנו ביחוד, כי עבודתנו והוצאותינו המרובות לרגלי הגליון־הספרותי־השבועי, לא הסיגו במאומה את גבול עבודתנו ב„הצפירה" היומית עצמה, ולא עוד אלא כי גם הוספנו לשכללה ולמלאותה בכל מקצעותיה הכלליים והעבריים, להרבות את חלקיה ולהעשיר את תכנה האינפרמציוני והפובליציסטי בידיעות תלגרפיות ובמכתבים מפורטים כתובים בידי סופרים קבועים ומיוחדים בכל מקום שרופק החיים ישמע ביותר, העומדים על המשמר להודיע לנו בזריזות כל מאורע והזיון הראוי להתפרסם.

לתכלית הברור הגמור והבהיר בקריאת הענינים השייכים למלחמה הננו נותנים לקוראינו

מפת קיר גדולה מצוירה, בהירה ומדויקת מאד

בהבנית המפות האירופיות היותר גדולות והיותר מדויקות שיצאו בימי המלחמה האחרונה.

המפה המתוקנה הזאת שעלתה לנו בהוצאה מרבה של כסף ועבודה כבר מוכנת בידינו, משוכללת ונגמרה כל צרכה, וכל חתומינו יקבלוה בעוד שבועים, גם אלה שיחתמו על „הצפירה" מראשית יולי הבא.

ונוסף על כל אלה אמרנו לתת לקוראינו עוד **תשורה ספרותית גדולה ורבת הערך** ששמה בלבד יעיד על יקרתה ועל הטוב הצפון בה בעד כל קורא חובב ספרתנו:

כל שירי י"ל גורדון בששה כרכים

שמחירם בשוק הספרים 7 רובל — **אך 1 רובל 60 קאפ.** (מחיר הנייר והדפוס).

מחיר „הצפירה" לשנה 8 רובל, לחצי שנה 4 ר', לרבע שנה 2 רובל.

אדריסה: **רדקציה „הצפירה" ווארשא, מאריאנסקא 2.**

Herausgeber, veratwortlcher Redacteur u. Drucker: Josef Fischer, Krakau

הצפה
עתון יומי
יוצא לאור בווארשא.
„הצפה" מראשית צאתו הציב לו למטרה להיות עתון עבר כללי, אינפֿרמציוני וספרותי גם יחד.
„הצפה" בתור עתון עברי מתאמץ להאיר את כל השאלות הנוגעות לחיי עמנו ולתחיתו, וכל חזיונותיהם מוצאים בו הד ראו במאמרים כתובים ע"י סופרים תמידים, מומחים בשאלות, העוסקים בהן.
„הצפה" בתור עתון כללי איננו עובר על שום מאורע חשוב בחיים הכלליים, אשר לא יקדיש לו השקפה מיוחדה, המאירה את הענין מכל צדדיו.
„הצפה" בתור עתון אינפֿרמציוני עשיר בידיעות וחדשות מן המקורות הראשונים. בכל מרכז חשוב בארצנו ובחו"ל יש לו סופרים קבועים זריזים, הנותנים במכתביהם מושג שלם ע"ד מצב עמנו והזרמים בחיים הכלליים.
„הצפה" בתור עתון ספרותי משך אליו את מבחר כחותין הספרותיים־הרעננים, העובדים בו בקביעות. הפֿיליטון ב„הצפה" מצטיין תמיד בעושר תכנו; בו יבאו ספורים, ציורים ושירים מקוריים, מאמרי בקרת על הספרות העברית והכללית, אֶסיים וכו' וכו'. בכל מועדי השנה נותן „הצפה" הוספות ספרותיות חשובות, מכילות יצירות ספרותיות רעננות.
„הצפה" עונה לכל חותמיו על שאלות משפטיות שונות. המחלקה הזאת נמסרה ליוריסט מומחה, אשר יתאמץ לבאר את כל שאלה מסובבה באופן פופולרי. מלבד זה באים ממנו לפרקים תכופים מאמרים ע"ד שאלות משפטיות שונות.
„הצפה" נותן לחותמיו ברוסיה בשנת 1904 את הירחון „השלח" אשר מחירו ששה ר"כ, בהנחה גדולה של ארבעה ר', — במחיר שני רובל לשנה. ולחותמי חו"ל בהנחה של שני ר' — במחיר ארבעה ר' לשנה.
מחיר „הצפה":
ברוסיא: לשנה 6 רובל; לחצי שנה 3 רובל; לרבע שנה 1.50.
בחו"ל, במשלוח בכל יום: לשנה 10 ר', לחצי שנה 5 ר', לרבע שנה 2.50.
במשלוח שלש פעמים בשבוע: לשנה 8 ר', לחצי שנה 4 ר', לרבע שנה 2 ר'.
האדריסה: Въ контору Редакціи газеты „ГАЦОФЕ,"
Варшава, Почт. ящ. 63, Телефонъ 1772.
בחו"ל: Gazeta „Hazofe", Warschau Postfach 63, Telefon 1772.
בע"פ: וורשא, נאווא־זיעלנא 50, תיליפון 1772.

תורה נביאים וכתובים עם פירוש מדעי

יוצא בהשתתפות למדנים מומחים על ידי אברהם כהנא.

הפירוש מתאמץ להסביר את הכתובים במובנם הראשון בלי משפט קדום ומתרחק מכל וכוחים ודעות של תיאולוגיא. הפירוש הוא על יסוד החקירה והבקרת הביבלית של זמננו בעזרת התרגומים העתיקים, חקירות הלשונות השמיות, הארכיאולוגיא, ועוד ועוד.

הפירוש המדעי נועד לחפשי הרוח ובעלי ידיעות החפצים לתקן עצמם בכל האמור מאנשי הבקרת ולקנות להם הבנת המקראות על בורים.

יצאו לאור:

1) **ספר תהלים** מפורש על ידי פרופ' ד"ר **צ. פ. חיות**

חלק ראשון (מזמורים א' — ע"ב) 160 עמודים גדולים — 1.35 רובל.

משפט החכמים:

פרופ' ד"ר ב. ז. באכיר: .. הביאור ראוי להנתן בין הביאורים אשר בהם תאיר אור חדש על ספרי המקרא אשר ערנה לא הופיע בלה"ק בייגתי בדברי הח' חיות ומצאתי כי דרכו כזה שוה לדרכו במאמריו וספריו אשר הראה בהם עד היום חדות שכלו ואומץ תבונתו. מצא לו מקום להתגדר בו בכל מזמור ומזמור וחדש הרבה תקוני הכתוב ובביאורים יורדים אל עומק פשוטו...

א. גינצברג („אחד העם"): .. באמת ראוי הפירוש הזה על תהלים בכללו לשם „מדעי" ואיני יודע כמותו בעברית, ביחוד הצליח המחבר למצוא את הסגנון העברי הנכון לפירוש זה. אם תוציא כל המקרא עם פירושים כאלו, תעשה דבר גדול...

---

2) **ספר בראשית** מפורש ע"י **אברהם כהנא.** — המחיר 1.25 רובל.

משפט החכמים:

פרופ' ד"ר ב. ז. באכיר: .. מאד מאד נאה למלאכתו מלאכת פירוש ספר בראשית שבח ותהלה כי בעיון גדול ובחריצות בלתי נמצאת הרבה פרש רשת חקירתו על כל פרטי המקרא ועל כל מה שחדשו בהן המבארים וגם עלה בידו לכלול ולצמצם ענינים רבים ויקרים בדברים קצרים.

ד"ר יוסף קלוזנר: .. אנו מצטרכים לפירוש כזה בלשון עברית כמו באויר לנשימה. מפירושו של החכם המצוין ר' צבי פרץ חיות על תהלים ומגליונותי ההגהה מפירוש בראשית נוכחתי למדי, שהפירוש הזה יהיה מדעי באמת, כלומר חפשי מכל משפט-קדום, דתי, חברותי או אפילומדעי. אם שאר הפירושים לשאר ספרי הקדש לא יהיו נופלים משני הפירושים הללו תהיה ההוצאה למפעל כביר שאין ערוך לו לעת-עתה בספרותנו החדשה.—

באביב תרס"ד עומדים לצאת:

1) **ספר תהלים** מפורש ע"י פרופ' ד"ר **צ. פ. חיות**

חלק שני (מזמורים ע"ג—ק"ן).

2) **ספר ישעיה** מפורש ע"י פרופ' ד"ר **שמואל קרויסס** (בודאפשט).

מוכן לדפוס: **ספר דניאל** מפורש ע"י פרופ' **מאיר למברט** (פאריז).

אדריסא: ברוסיא **Житоміръ, Аврааму Кагану.**

בחו"ל **Abraham Kahan, Gitomir (Russie).**